

keréknyomok

2008/TÉL ORIENTALISZTIKAI ÉS BUDDHOLÓGIAI FOLYÓIRAT

Tartalom

TANULMÁNYOK, FORDÍTÁSOK		KRITIKÁK, RECENZÍÓK	
URAY-KŐHALMI KATALIN Geszer Kán három felesége	3	Paul Williams with Anthony Tribe: Buddhist Thought. A Complete Introduction to the Indian Tradition.	125
SÁRKÖZI ALICE Vallási türelem a mongol kánok udvarában	14	<i>Hidas Gergely</i>	
BIRTALAN ÁGNES Nyugat-mongol (dzahcsin) buddhista népdalok (<i>A Magyar-mongol nyelvjárás- és népi műveltségkutató expedíció 1991-es gyűjtéséből</i>)	25	Qiancheng Li: Fictions of Enlightenment. Journey to the West, Tower of Myriad Mirrors and Dream of the Red Chamber.	126
MAJER ZSUZSA A <i>cam</i> tánc hagyományának felélesztése Mongóliában	37	SUMMARIES IN ENGLISH	130
TELEKI KRISZTINA Az egykori mongol kolostorfőváros szentélyei	63	E számunk szerzői	
SZILÁGYI ZSOLT A IX. Halha Bogdo Gegen Dzsebcundamba Rinpoce rövid életrajza és napjainkban betöltött szerepe	86		
KÓSA GÁBOR A Világ Tiszteltje és a Nagyság Atyja (<i>Buddho-Manichaica II.</i>)	95		
SZABÓ KRISZTINA TÓTH ZSUZSANNA A megszabadulás ékköve (<i>részletek</i>)	111		

MAJER ZSUZSA

A cam tánc hagyományának felélesztése Mongóliában

Jelen cikk a mongol *cam* tánc (tib. 'cham) történetét és rendszerváltás utáni felélesztését mutatja be. Míg e tánc az 1920-as, '30-as évek kommunista kolostorrombolása előtt a mintegy ezer mongol kolostor egyharmadában az éves szertartásrend része volt, addig 1990 után napjainkig mindössze három helyen sikerült hagyományát felélesztetni (*Jüün xüree Daščoilin* kolostor, Ulánbátor; *Amarbayasgalant* kolostor, Selenge megye; *Daščoinxorlin* kolostor, Bulgan megye). Ezt azon idős lámák emlékei segítették, akik az 1937–38-as vallásüldöztetés előtt ifjú lámák voltak, s mai napig emlékeznek a tánc sajátos elemeire, mozdulataira, dallamára és a tantrikus szertartássorozat minden fontos elemére. E cikk a *cam* mongóliai elterjedésének, fajtáinak és virágzó múltjának bemutatása után a három felélesztett hagyomány jelenét ismerteti. A *cam* titkos, tantrikus gyakorlatként jóval több mint egynapos látványosság. A táncra való felkészülés, meditáció, tűzáldozat, többnapos szentélyen belüli szertartás és egyszemélyes tánc valamint a szentély udvarán zajló látványos maszkos és jelmezes tánc eseményeink részletes leírását a három kolostor táncának összevetése, jellegzetességeik bemutatása követi.

A mongol *cam* tánc Tibetből ered. Míg a tibeti *csam*¹ táncról kiváló és részletes könyv valamint számos leírás áll rendelkezésre, addig mongol változatára elszórtan találni utalást.² Az utóbbi időben megélnékült az érdeklődés a téma iránt: mongol nyelvű albumok,³ elemző művek és monográfiák jelentek meg.⁴ A *cam* tánc hagyományának rendszerváltás utáni felélesztésével azonban a szakirodalom eddig nem foglalkozott. Jelen cikk egy Teleki Krisztinával közösen végzett kutatómunka eredményei alapján íródott⁵ Az ulánbátori *Jüün khüree Daščoilin* (tib. *bkra-*

1 A tánc mongol elnevezése *cam*. A tánc tibeti eredeti formája a magyar olvasó számára *csam* vagy *csham* néven lehet ismert az ejtett tibeti magyaros átírásában (az írott tibeti Wylie-féle tudományos átírásban 'cham). Mivel jelen cikk célja a mongol *cam* tánc ismertetése és a vonatkozó terminológia minél részletesebb megadása, minden ezzel kapcsolatos szakszó mongol formájában szerepel (a mongol szavaknak a kötet szerzői által egységesen használt átírása használatával). A mongol buddhizmus szertartási nyelve a tibeti lévén, a legtöbb kifejezés megegyezik a tibeti szakszavakkal, pontosabban azok megfelelő mongolos torzítású alakjai, melyek az alapszó ismerete hiányában néhol könnyebben, néhol nehezebben azonosíthatóak be még a mongol buddhizmus nyelvében és a 'torzítás' szabályaiban otthonosan mozgó számára is. A klasszikus tibeti nyelvet ismerő olvasóknak segítségké-

pen a mongolos szakszavakat zárójelben követi az írott tibeti eredeti, tudományos átírásban.

2 A tibeti gelukpa rend táncait NEBESKY-WOJKOVITZ (1976) írja le (43–64.). Művében idézi Lessing, Haslund-Christensen, Kozlow, Mänchen-Helfen, Bounak és Labbé leírásait a mongol táncról (59–64.). Vladimircov, Kolmaš, Šastina, Pozdneev és Cybikov is említik a mongol *cam* táncot műveikben.

3 A legújabb és leghasznosabb: YADAMSÜREN (2005).

4 NAIDAKOVA (1997); XÜRELBAATAR (1999, 74–87); GANGAA (2003); AYAKO (1997).

5 Majer Zsuzsa munkáját a Magyar Ösztöndíj Bizottság ösztöndíja és a Tan Kapuja Buddhista Alapítvány tette lehetővé. Teleki Krisztina munkáját a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíj segítette. A kutatáshoz szükséges laptopot a MOL Nyrt. kölcsönözte.

shis chos gling) kolostor *cam* táncát és teljes felkészülési időszakát 2004 és 2005 nyarán figyeltük meg, valamint 2005-ben részt vettünk az *Amarbayasgalant* kolostor és a *Daščoinxorlin* (tib. *bkra-shis chos-'khor gling*) kolostor négynapos *cam* szertartásán és táncán. Jelen cikk elsősorban terepmunkán alapuló megfigyeléseket összegez, a *cam* jellegzetességeit a *Jüün khüree Daščoilin* kolostorban tapasztaltak alapján szemlélteti, kiegészítve a két vidéki kolostor táncának jellegzetességeivel.

A *cam* tánc elterjedése és fajtái Mongóliában

Nyambuu szerint Mongóliában az első *cam* táncot az ojrátok területén rendezték,⁶ majd 1786-ban került sor a tánc első megrendezésére az *Erdene juu* kolostorban. A *cam* Mongóliában széles körben elterjedt változata a 19. század elején jelent meg, a gelukpa Tasilhunpo (*Dašlxünbe*, tib. *bkra-shis lhun-po*) kolostorbeli táncra épülve. E tánc *jaxar cam* (tömör ordon, tib. *lcags mkhar*, 'fémpalota') néven vált ismertté, a Halál urának (*Erleg nomun xaan* vagy *Čoiĵoo/Čoiĵil*, *Damjan/Damjin Čoiĵoo/Čoiĵil*, tib. *Dam-can Chos-rgyal*, szkr. Dharmarāja, Yama) palotáját jelenítve meg. A tánc egyéb elnevezései: *Xüree cam*,⁷ *Čoiĵoogiin cam*, *Erleg nomon xaanii cam*,⁸ *Xangaliin cam*, *Dogšidiin cam*.

E tánc megrendezésére az Ix *xüree* területén, azaz a mongol vallási főméltóság szálláshelyén 1811-ben került sor, a 4. *ĵewcündamba xutaġt* (tib. *rje-btsun dam-pa*), Luwsan tűwden waančog ĵigmid ĵamc (tib. Blo-bzang thub-bstan dbang-phyug 'ĵigs-med rgya-mtsho, 1775–1813) idején. A tánc maszkjainak és jelmezeinek készítése az 5. dalai láma útmutatásán alapult.⁹ A legenda szerint 1811-ben egy tibeti láma, Öndör Xačín (tib. *mkhas-chen*)¹⁰ érkezett Mongóliába a tibeti Tasilhunpo kolostorból, és a mongolok kérésére megtanította nekik a *jaxar camot*. Mivel nem tett említést a *cam* titkos, tantrikus tartalmát részletesen magyarázó *Dansrűn ĵamčiin garčimröl* (tib. *bsTan-bsrung rgya-mtsho'i gar-'cham*, 'a Tanvédők tengertánca') és nem adta át a mongoloknak e könyvet, az Ix *xüree* 12. apátja, Agwaanxaidaw (Agwaanluwsanxaidaw, tib. Ngagdbang blo-bzang mkhas-'grub, 1779–1838)¹¹ 1836-ban az eredetivel szinte megegyező tartalmú könyvet írt azonos címen (*Dansrűn ĵamčiin garčim*, tib. *bsTan-bsrung rgya-mtsho'i gar-'chams gsalbyed dam-ldan snying-gi me-long*, 'A Tanvédők tengertáncát megvilágító fogadalmas szívének tükre'),¹² melyet a mongol szerzetesek a mai napig használnak. Gangaa szerint¹³ később az 5. *ĵewcündamba xutaġt*, Luwsan cűltem ĵigmid dambii ĵancan (tib. Blo-bzang tshul-khrims 'ĵigs-med bstan-pa'i rgyal-mtshan, 1815–1841) nem támogatta a *cam* Mongóliában való terjedését,

6 NYAMBUU (2002) szerint (144–146.) a tánc elsősorban a nyugati *Dörwöd* területeken terjedt el, így a *Dalai xanii xüree* vagy *Tögs buyantiin xüree* (Baldan Lxam saxius és Čoiĵoogiin cam) kolostorvárosokban a nyár utolsó havának 8. napján rendezték a Tashilhunpo kolostor (*Dašlxünbe*, tib. *bkra-shis lhun-po*) szabályait követve.

7 A mongol *xüree* ('bekerített hely') szó utalhat arra, hogy a táncosok körben mozognak, de a kolostorfőváros nevére is (Ix *xüree*).

8 E két elnevezés a Halál Urának bemutatott táncra utal.

9 *Dpal kun-tu bzang-po*'i 'chams-kyi brjed byung lha'i rol-gar bzhugs-so, (47 folio)

10 Valószínűleg a *gačín / xačín / xančín* (tib. *mkhan chen*,

'nagy tudós') tisztség egyik viselőjéről van szó. A *gačín* a mindenkori *ĵewcündamba xutaġt* két nagy tiszteletben tartott tibeti mesterének egyike volt. A *xačín* lámák a *ĵewcündamba xutaġt* Panchen láma által kinevezett mesterei voltak, míg a *yonjon* (tib. *yongs-'dzin*, spirituális mester) címet viselő tanáraitak mindig a Dalai láma nevezte ki.

11 Xaidaw, a Ĵadar aimagbeli apát néven is ismert volt, mely arra utal, hogy a főváros 30 aimag-ja (kolostori lakó-körzete) közül a Ĵadar (tib. *kye-rdor*) aimag-hoz tartozott, annak apátja volt.

12 Mongol fordítása: *Šašnii saxiusand dalain büĵig cam xaralltiig todorxoilon tanġarag tögsöġčidiin ĵürxii tol'*.

13 GANGAA (2003), 18.

mert nem tartotta Congkhapa hiteles tanításának. A nemesek és magas rangú szerzetesek azonban addig kérlelték, míg végül engedélyezte a tánc további bemutatását. A *cam* egyes részeinek titkos, tantrikus jellegéből fakadóan kezdetben csak szerzetesek vehettek részt e vallási eseményen, s kizárólag felszentelt szerzetesek (*gelen*, tib. *dge-slong*) jeleníthették meg az istenségeket. Később a hívek is megtekinthették a lámák előadását, ennyiben veszített titkosságából.

A *cam* tánc régen (az egykori *Daščoinxorlin* kolostor, a régi kolostorfővárostól északra)

A mongol *cam* fajtáit illetően Gangaa és Nyambuú kétféle *camot* különböztet meg:¹⁴ szöveges *cam* (*yarian cam*) és maszkos *cam* (*bagt cam*). A szöveges *cam* a középkori misztériumjátékhoz hasonlóan szentek életét jelenítette meg mesélővel és néhány szereplővel. Ilyen volt például a Milarepa (tib. *Mi-la ras-pa*)¹⁵ életét bemutató *Myal bogdiin cam*. A *cam* többi fajtája, így a *Maidariin cam*,¹⁶ a *Geseriin cam*,¹⁷ a *Dar' exiin cam*,¹⁸ a *Buxiin (Buxan) cam*,¹⁹ a *Saran xöxöönii cam*,²⁰

14 GANGAA (2003), 26.; NYAMBUU (2002), 140–141.

15 Részleteket közöl GANGAA (2003) 26.

16 Tavasszal a Maitrėja körmenet alatt tartott *cam*. A tánc részleteit POZDNEEV írja le (1978), 505–521.

17 GANGAA (2003, 27.) és NYAMBUU (2002, 150.) szerint a *Geseriin cam* a *Yalguusan xutagtiin xiiree* (Jasagt xan aimag, ma Uliastai), a *Dalai Čoinxor wangjin xošuu* (Sain noyon xan aimag) és a *San beis Sansraidorjin xošuu* (Secen xan aimag, mai Dornod aimag) kolostoraiban volt népszerű. Geser alakja a kínai Guandi hős alakján alapul, kit a mongóliai kínaiak igen tiszteltek.

18 Tārā tánc (*Dar' ekh*, tib. *sgrol-ma*).

19 GANGAA (2003), 28. és NYAMBUU (2002) 150. szerint a *Buxan cam/Buxiin camot* ('a bika tánca') a *Yalguusan xutagtiin xiiree* (Jasagt xan aimag, Uliastai), a *Jalxanj xutagtiin xiiree* és a *Šiwee šireet* kolostoraiban rendezték, hogy megelőzzék a marhavészt.

20 A Kéktorkú holdkakukk bemutatása Danzanrawjaa nevéhez köthető (tib. *bstan-'dzin rab-rgyas*, 1803–1856), egy Sakya rendbeli szent 5. inkarnációjához, aki a mai *Dornogow'* megye *Xamriin xiid* kolostorának apátja, számos tibeti-mongol kétnyelvű vers, színdarabok szerzője, valamint főként Góbi-szerte számtalan kolostor, egy vallási színház és egy múzeum alapítója volt.

a *Taxiliin cam*,²¹ az *Ix cam*²² és az *Erleg nomun xaanii cam/ ĵaxar cam* a maszkos *cam* kategóriájába tartoztak.

A *cam* tánc Mongóliában számos helyi jellegzetességgel bővült. A fővárosi *Xüree cam* fontos alakja volt *Očirwaan'* (tib. *Phyag-na rdo-rje*, szkr. Vajrapāṇi) és a fővárost övező négy hegy urai (*dörvön uuliin ejen, donši*, tib. *gdon-bzhi*). A Fehér Öreg²³ a közönséget nevetető alakként jelent meg a mongol *cam* táncban. A tánc köré számos művészeti ág fejlődött, mint a maszkkészítés, ruhavarrás és -díszítés, valamint a tánctéren felállított hatalmas keretre feszített varrott selyemképek (*jeegt naamal*)²⁴ készítése.

A mongol fővárosban 1811-től 1937-ig évente rendeztek *camot* a Jüün xüree központjában álló Sárga Palota²⁵ előtt. A *ĵaxar camot* a tél utolsó havának 29. napján mutatták be (ma aznap hálaadó áldozatot tartanak a Halál urának), melyen a szájhagyomány szerint nem maszkosok, hanem kizárólag feketekalapos táncosok, a Halál urának követői vettek részt. A *Taxiliin camot* nyár utolsó havának 4., az *Ix camot* pedig 9. napján mutatták be.²⁶ A fővárosban ezen kívül a Čoijin lamiin süm szentélyegyüttesében²⁷ összesen mindössze három alkalommal, valamint a várostól északra fekvő *Daščoinxorlin* kolostorban és a Bogd uul déli részén elhelyezkedő *Manjšir* kolostorban is rendeztek táncot. A *cam* vidéken is igen népszerű volt, minden nagyobb kolostorban évente megrendezték. A kolostorok más-más, sajátos szabályokat (*deg*, tib. *sgrig*) követtek (*Xüree deg, ĵalxanj xutagtiin deg*, stb.).

A tánc hagyománya 1937-ben szakadt meg a kommunista vallásüldöztetés következtében, melynek során a mintegy ezer kolostort földig rombolták és ezzel a vallási élet megrekedt, a szerzetesi lét megszűnt. Az *Ix xüree*ben viselt és használt maszkok és jelmezek megmaradt darabjai ma a Čoijin Láma Múzeumban és a Janabajar Szépművészeti Múzeumban láthatóak.²⁸ A régi fővárosi táncot ábrázolja Damdinsüren 1966-ban készült festménye (*Xüree cam*), mely ma a Janabajar Szépművészeti Múzeumban látható. Az *Ix xüree*, a *Daščoinxorlin* és a *Manjšir* kolostor régi *cam* táncáról őriz néhány fotót a Filmarchívum, melyek közül több is különböző kiadványokban illusztrációként megjelent.

A CAM TÁNC FELÉLESZTÉSE MONGÓLIÁBAN

A Szovjetunió szétesése és az 1992-es új mongol alkotmány lehetővé tette a mongol buddhizmus félszáz év utáni újraéledését. Megkezdődött a lerombolt kolostorok újjáépítése és új szentélyek, kolostorok megnyitása. Az üldöztetéseket túlélte idős lámák kezdeményezték régi kolostoraik

21 'Áldozati tánc'.

22 'Nagy tánc'.

23 Mongóliában más helyszíneken a táncban Kék, Sárga és Fehér öreg vett részt, de az *Ix xüree* táncában csak a Fehér Öreg szerepelt (GANGAA, 2003, 34.).

24 A régi *cam* táncok alatt használt egyik hatalmas, 14x12 méteres thangka, mely *Očirwaan'*-t (tib. *phyag-na rdo-rje*, szkr. Vajrapāṇi) ábrázolja, ma a Janabazar Szépművészeti Múzeum kincse.

25 A Sárga palota a *bogd* lámák palotája, a Jüün xüree központja volt, melynek sárga kerítésén belül több fontos épület és szentély is helyt kapott.

26 NYAMBUU (2002) 142–144.) részletes listát közöl a szereplőkről.

27 A Čoijin lam (tib. *chos-skyong bla-ma*) a 8. *ĵewcündamba xutagt* öccse volt, állami jós és a Čoijin tanvédők tolmácsolója, 1918-ban halt meg. A Čoijin lamiin süm kolostort számára alapította a 8. *ĵewcündamba xutagt*. Ma Čoijin Láma múzeum néven üzemel.

28 Híres maszkkészítő volt az *Ix xüree*beli Puncog Osor (tib. *Phun-tshogs 'od-zer*), aki a Vörös Tanvédő (*Ullaan saxius*), *ĵamsran* 30 kilós maszkját több mint 6000 korallszem felhasználásával készítette el. A maszk a hozzá tartozó jelmezzel és ékszerekkel együtt 70 kilót nyom, és ma is megtekinthető a Čoijin lamiin süm múzeumban.

hagyományának felélesztését, valamint az ő kezük alól került ki Mongólia jelenlegi szerzetes-nemzedéke, fokozatosan elsajátítva mestereiktől a régen elfeledett tanokat és hagyományokat. A *cam* tánc kevés helyen végbement felélesztésének több oka van. Kevés a kolostor, s az összetett tantrikus gyakorlatok tapasztalt szerzeseket igényelnek, betanulásuk hosszadalmas. A tánc előadásához legkevesebb 20–30 szerzetes szükséges, a lámák száma azonban a legtöbb új kolostorban alig haladja meg, ha ugyan eléri a négyet. Sajnos ma már az idős szerzetesek eltávozásával a vidéken újraindított kolostorok egy része inaktívvá vált, fiatal szerzeteseik mester nélkül maradván a városba mentek vagy felhagytak a szerzetesi léttel. Vidéken tehát igen kevés a *cam* tánc megtartását vállalni tudó kolostor maradt. Nehéz továbbá anyagi forrást találni a maszkok, jelmezek és eszközök biztosítására.

A *cam* felélesztésére kis lépésekben így is sor került. Ebben legnagyobb szerepe azoknak az öreg szerzeteseknek volt, akik 1938 előtt is lámák voltak és a rendszerváltás után ismét szerzetesi ruhát öltöttek. 1989-ben készült egy film az öreg Sereeter láma vezetésével, hogy megörökítse az akkor még felélesztetlen táncot az utókor számára. Sereeter láma, aki a *Gandan* (tib. *dga'-ldan*) kolostor Kälacakra oktatószentélyének (*Düinxor dacan*, tib. *dus-'khor grwa-tshang*) magasrangú lámája, tiszteletbeli rendfenntartója (*darxan gesgüi*) volt 2004-ben bekövetkezett haláláig, maga tanította be a mozdulatokat és játszotta a tánc egyik főszerepét, a Halál urának követét (*Čambon*, tib. *'Cham-dpon*, 'a *cam* mestere'). Mellette számos olyan öreg láma vett részt a szertartásban és a táncban, akik 1938 előtt szereplői vagy tanúi voltak a régi hagyománynak. A túlélő lámák csekély számának következtében képzett táncosok is szerepet kaptak a filmben, így Xosbajar, mongol néptánc tanár, aki később a *Jüün xüree Daščoilin* kolostor táncában résztvevő lámák betanításában segédkezett. A film célja a *cam* megörökítése volt, hogy az idős lámák tudása és útmutatása alapul szolgálhasson a tánc jövőbeni felélesztéséhez. A táncot a *Bogd xaan* Palotamúzeumban tartották, s a táncosok a Čoijin Láma Múzeumban őrzött eredeti maszkokat viselték.

Danjan láma (Uran Danjan, 'mesteri Danjan', teljes nevén Dugarjawiin Danjan, 1916–2005), híres szobrász és művész, szintén sokat tett a *cam* hagyományának felélesztéséért. Hétéves korától a (*Daichin*) *Wangüin xüree* kolostorváros Kälacakra (*Düinxor*, tib. *dus-'khor*) oktatószentélyének lámája volt, mely egykor az általa felélesztett mai Bulgan megyei *Daščoinxorlin* kolostor helyén állt. Ott tanulta a *cam* szabályait és tíz éven át maga is részt vett *cam* szertartásokon. 1935-ben érkezett a fővárosba, ahol 1937-ig volt láma. Ezután katonai szolgálatra kötelezték, s miután leszerelt, 1947-től haláláig a *Gandan* kolostor lámája volt.²⁹ 1999-ben a *Xüree cam* gyakorlatát Sereeter és Danjan láma együtt élesztette fel a *Gandan* kolostorban. Danjan láma a *Gandan* kolostor *Düinxor* szentélye szerzeteseinek, valamint az *Amarbayasgalant* és *Daščoinxorlin* szerzeteseinek is betanította a táncot, így ő tekinthető az *Amarbayasgalant* kolostor és a *bulgani Daščoinxorlin* kolostor *cam* tánca felélesztőjének. Danjan láma több maszkot is készített e kolostorok táncához. Noha a *Gandan*ban mindössze egyetlen alkalommal, 1999-ben került sor a tánc bemutatására, 2000-től egyszerűen, részben felélesztett *cam*ot tartanak évente a *bulgani Daščoinxorlin* kolostorban és 2001-től évente rendeznek sokszereplős táncot az *Amarbayasgalant*

²⁹ Több rangot töltött be, mint áldozatfelelős (*taxilč*), rendfenntartó (*gesgüi*), felelős (*daamal*), majd Sereeterhez hasonlóan a szentély egyik felélesztője-

ként élete végén ő is a Kälacakra oktatószentély rangos lámája, tiszteletbeli tanítója (*darxan lowon*) lett. 2005-ben szenderült jobblétre.

kolostorban. A közös mesternek köszönhetően a *Gandan* és a két vidéki kolostor között igen szoros a kapcsolat: segítik egymást a felkészülésben és részt vesznek egymás szertartásain, táncában. Az *Amarbayasgalant* 2002-es táncáról DVD készült 2003-ban (az Adventure Company kiadásában), 2005-ben pedig kamerával rögzítették a szerzetesek a szertartást, hogy az előadást megörökítsék, elemezzék.

Kissé eltérő hagyományt követ a *Jüün xüree Daščoilin* kolostor *cam*-ja, melyet 2002 óta rendeznek évente. A kolostori tánc felélesztésében itt is idős szerzetesek vettek részt, így az 1911-ben született L. Čimedrawdan *corj*, aki egykor a *Tesiin xüree* vagy másnéven *Düüregč wangiin xüree* lámája (ma Xöwsgöl megye, Cecerleg járás) és az ottani *jalxanjiin xural* áldozatfelelőse (*taxilč*) volt, valamint az 1908-ban született C. Dašdorj áldozatmester (*da čowombo*, tib. *mchod-dpon*), aki az *Ongiin xiid* vagy *Xutagt lamiin xiid* lámája volt (ma Dundgow' megye, Saixan owoo járás), annak különböző szentélyeiben töltött be szintén áldozatfelelősi tisztet, sőt a *cam* táncban négy egymást követő évben is szerepelt, különböző istenségeket megjelenítve. G. Buyandalai, a kolostor fiatal előéneke (*umzad*, tib. *dbu-mzad*) szerint rajtuk kívül négy idős láma, M. Luwsandamba, N. Daščeren, M. Lxamsüren és P. Luwsandanjan segítette a felélesztést, akik régen az Ix xüree lámái voltak. A kolostor magasrangú lámái közül sokan tanultak a tibeti Kumbum (*Gümbüm*, tib. *sKu-'bum*) és Labrang (*Lawran*, tib. *Bla-brang*) kolostorokban, ahol megfigyelték a tánc ottani jellegzetességeit. E kolostor táncá méltán tekinthető a fővárosi *Xüree cam* felélesztésének, egyrészt Ix xüree-beli mestereinek köszönhetően, másrészt abból a tényből fakadóan, hogy a kolostor a fővárosi Jüün xüree régi lámanegyedének megmaradt két jurtaszentélyében működik 1990 óta.

A JÜÜN XÜREE DAŠČOILIN KOLOSTOR CAM TÁNCA

A kolostorban az első *cam* táncot 2002-ben rendezték és jelenleg is a kolostor egyik leglátványosabb eseménye, mely hívók és érdeklődők tömegét vonzza. A látványos táncon és az azt megelőző szertartásokon a kolostor mind a 150 lámája részt vesz. A táncosok száma évről évre nő: 2004-ben 40, 2005-ben 53 láma vett részt a kolostor udvarán zajló táncban, mely jól mutatja a *cam* fokozatos fejlesztésére, tökéletesítésére irányuló törekvéseket.

A kolostorban bemutatott *cam* a *jaxar cam* vagy másnéven *Xüree cam* hagyományának felélesztése. A felkészülési időszak csaknem két hónapig tart, beleértve a táncmozdulatok betanulását, az egyhetes meditációs szakaszt és az ezt lezáró tűzáldozatot. A külső *cam* tánc előtt négy nappal, a holdhónap 6. napján kezdődik a szertartássorozat a felszentelési szertartással, melynek során az áldozati süteményeket, a maszkokat, ruhákat és egyéb kellékeket szentelik fel. A holdhónap 7. és 8. napján a *jaxar* szertartások alkalmával kerül sor a szentélyen belüli vagy 'belső' *cam* (*dotor cam*) tánc megrendezésére, mely során egyetlen táncos kap szerepet. A külső *cam* (*gaduur cam*) ünnepnapján (*düicen ödör*, tib. *dus-chen*), mely a régi, fővárosi hagyományt követve a nyár utolsó havának 9. napja, a szertartás ugyanúgy indul mint a megelőző két napon, ám az éjszakai órákban kezdődik. A belső *cam* tánc után kerül sor a kolostorudvaron zajló sokszereplős *cam* táncre, mely során a szereplők különböző buddhista istenségeket jelenítenek meg. A *cam* tánc a *soriin balin*, egy egyméteres fagúla alapú áldozati tészta rituális elégetésével ér véget. Tűzbe vetése minden ártás és akadály felszámolását jelenti. A *cam* esemény lezárásaként sajátos hálaadó áldozatra és másnap egy rövid szertartásra kerül sor.

ELŐKÉSZÜLETEK

Gangaa részletesen ír a mongol kolostorfőváros, az Ix xüree 20. század eleji hagyományáról.³⁰ az Ix xüree *cam* táncát nyár utolsó havának 9. napján tartották, előkészületei nyár középső havának első napján kezdődtek, amikor a szerzetesek összegyűltek tantrikus *dhāraṇīkat* mormolni, mellyel kezdetét vette az istenségek megidézése. Nyár középső havának 15. napján az öt, a *cam* kivitelezéséért felelős *daamal* ('felelős') meghozta döntését a táncban résztvevő szerzetesekről. A névlistát az Ix xüree apátjának, illetve a *cogč'in* (tib. *tshogs chen*, 'főszentély') rendfelügyelőinek (*gesgiüi*, tib. *dge-bskyos*) adták át, majd a 8. *ḡewciündamba xutagt* (*Bogd xaan*) hagyta jóvá. Ettől kezdve a szerzetesek naponta kétszer felkészülésben (*deg*, tib. *sgrig*, 'előkészület, elrendezés') vettek részt, ahol a *cam* szabályait sajátították el a szövegek alapján. Gangaa szerint (2003, 29.) a résztvevők neveinek kihirdetése után naponta került sor a *Damdin Čoijoo xural* (tib. *dam-can chos-rgyal cho-ga*) szertartásra. A főpróbákat (*goyo deg*) a tánc napja előtt két nappal tartották kosztyűmben, maszkok nélkül.

Napjaink *Daščoilin* kolostorában a táncot nyár utolsó havának 9. napján tartják, mely megfelel a Gangaa által leírt hagyománynak.³¹ A felkészülés a szerzetesek számára több mint egy hónappal ezt megelőzően kezdődik. Az azévi *cam* táncban résztvevő szerzetesek névsorát, „szereposztását” és a felkészülés kezdő napját a kolostor vezető testülete dönti el és határozzuk rögzíti (*Xergentnii xurliin šiüdwer*). E döntés után kezdetét veszi a felkészülés (*deg*), mely napi néhány óras gyakorlást jelent az összes résztvevő számára az aznapi szertartás után. E felkészülési szakasz főként a tánclépések betanulásából, fizikai felkészülésből áll, zárt helyen, az egyik szentélyben a rendfelügyelő és az előénekes irányításával. Mivel e felkészülés egy igen összetett tantrikus szertartás része, a táncosokon kívül más nem vehet részt bennük. A *cam* táncot megelőző utolsó 15 napban délutánonként négy résztvevő szerzetes olvassa *Damdin Čoijoo* szövegét. A táncosok egy vidéki felkészülésen is részt vesznek, ahol először gyakorolják a lépéseket nyílt terepen, de avatatlan szemek elől rejtve. A tánc előtti napokon éjszakai próbákat rendeznek a kolostor udvarán, a leendő táncterén.

A MEDITÁCIÓS IDŐSZAK (NYAMBA/NYANBA)

Gangaa szerint³² régen a névsor kihirdetése után a *cam* rendezéséért felelős *corj* és az öt *daamal* láma egy hétig tartó meditációba merült (*jigjidiin nyamba*, tib. 'Jigs-byed *bsnyen-pa*, 'meditáció Yamāntakán'). Emellett a kolostorfővárostól északra fekvő *Šaddüwlin* (tib. *bShad-sgrub gling*) elvonulási helyen lakó 16 szerzetes ún. *Towuumerjewegiin nyamba* (tib. ? *bsnyen-pa*) meditációt tartott tavasz utolsó havának 1–10. napjáig a tánc fő meditációs és védőistenségein (*yadam choijin saxius*, tib. *yi-dam chos-skyong bstan-bsrung*). E szerzetesek füstölőt és szenteltvizet (*rašaan/aršaan*, szkr. *rasāyana*) is készítettek, melyeket később a *cam* táncterének megtisztításánál és felszentelésénél használtak.

30 GANGAA (2003), 29-30.

31 Nyár utolsó havának 9. napja 2003-ban szeptember 8-ra, 2004-ben július 26-ra, 2005-ben pedig július 15-re esett. 2007 nyarán az időpont július 23-ára esett, de a táncot ez évben elhalasztották, mivel a kolostor több rangos lámája

a *cam* továbbfejlesztése, tökéletesítése céljával a tibeti Tashilhunpo kolostorba utazott (A *cam* Mongóliában széles körben elterjedt változata a Tasilhunpo kolostorbeli táncra épült). Így 2007-ben a tánc ősszel került megrendezésre.

32 GANGAA (2003), 29.

Napjaink *Daščoilin* kolostorában a *cam* előkészületeinek részeként a táncban résztvevő lámák többsége egyhetes meditációs gyakorlatot tart (*nyanba düwa*, tib. *bsnyen-pa sgrub-pa*, a meditációs istenség 'megközelítésének gyakorlata')³³ a kolostor egyik helyiségében, szigorú elzárásban. A táncos szerzetesek közül ebben csak azok vehetnek részt, akik rendelkeznek a szükséges beavatással (*wan*, tib. *dbang*, szkr. *abhiṣeka*).³⁴ A szerzetesek meditációjának tárgya *ĴigĴid baawoo Ĵigbaa* (tib. 'Ĵigs-byed dpa'-bo gcig-pa), azaz Yamāntaka (*ĴigĴid*, tib. 'Ĵigs-byed,) hitves (*yum/ex*, tib. *yum*, szkr. *śakti*) nélküli formája. *ĴigĴid* igen fontos szerepet tölt be a *cam* idején, hiszen ő nemcsak a kolostor, hanem a *cam* szertartás legfőbb meditációs védőistensége.

A meditáció ideje alatt a szerzetesek nem hagyhatják el a szigorúan őrzött szobát. Belépni sem léphet be senki, kivéve a két *camyog* (tib. 'cham-g-yog, 'a *cam* segítői'), a kolostor szerzeteseink tibeti mestere, SonomdorĴ *geuś* (tib. *dge-bshes* Bsod-nams rdo-rje), a kolostor orvoslámája és a fő előénekes. Ez az öt személy szintén részt vehetne a meditációban; távollétüket ülőhelyeiken öt kavics jelzi. A belépési tilalmat jelzi az úgynevezett *camta* (tib. *mtshams mtha'*, 'határvonal, az elvonulási hely határa'), melyet a bejárati ajtó fölött helyeznek el. A *camta* egy sajátos, kék szövettel borított, magvakkal töltött henger alakú tárgy, rajta a DZAH magzótag.³⁵

Maga a meditáció és felolvasás kora reggeltől késő estig tart, éjjelente csak néhány óra alvás engedélyezett. A szerzetesek fél ötkor kelnek és a felolvasás ötkor kezdődik. Az aznapi rituális szöveg (*čogo/čoga*, tib. *cho-ga*) négy részre (*tun*, tib. *thun*) van bontva. Az egyes részek olvasása körülbelül fél órát vesz igénybe, majd a szerzetesek a meghatározott varázsszöveget (*tarni*, tib. *gzungs*, szkr. *dhāraṇī*) mormolják, mindenki a maga ütemében (40 perc-két óra). A szakaszok között teát és kevés ételt kapnak. Késő estétől hajnalig pihenhettek mindenféle kényelem, takarók és matrac nélkül.

A TŰZÁLDOZATI SZERTARTÁS (ĴINSREG)

Az egyhetes meditáció lezárása a kolostor udvarán bemutatott tűzáldozat (*Ĵinsreg*, tib. *sbyin-sreg(s)*, szkr. *homa*),³⁶ melynek alkalmával nemes tárgyakat és ételáldozatokat vetnek a tűzbe.³⁷ Az áldozat célja a meditáció ideje alatt esetlegesen elkövetett hiányosságok és pontatlanságok helyrehozatala (tib. *kha-skong sbyin-sreg*).³⁸

A békés tűzáldozat tűzhelyének (tib. *zhi-ba'i sbyin-sreg-gi thab*) elkészítése a szövegek alapján történik. A cementből elkészített alap és hátlap (tib. *me-yol*) előző nap készül a tér nyugati olda-

33 *Nyamba* (tib. *bsnyen-pa*), 'megközelíteni, recitálni'.

A *nyamba düwa* (tib. *bsnyen-pa sgrub-pa*) egyfajta tantrikus gyakorlat, mediáció, melynek során az istenség „megközelítése” történik mantrájának recitációja segítségével.

34 2005-ben az 55 résztvevőből 33 vett részt a meditáción.

35 A kolostor rendfőügyelője, C. Altanxüü szerint a helyet ČoĴjo nevében védi.

36 2004-ben a tűzáldozatot június 27-én tartották (középső nyári hónap 9.), a meditáció ezt megelőzően a holdhónap 3-án kezdődött. 2005-ben június 30-án (középső nyári hónap 24.), a meditáció a holdhónap 15-én kezdtek (abban a holdhónapban ugyanis nem volt 18-a (ezt hívják a tibeti időszámítási rendszerben szökőnapnak, tehát 17-e

után 19-e következett), így a meditációval töltött napok száma ugyanannyi volt).

37 A *Ĵinsreg* maga égetéssel áldozatot jelent, a *sbyin* 'adni, adományozni' és a *sreg* 'élegetni' szavak összetételeként. A szertartáson olvasott, a szertartás menetét pontosan leíró szöveg címe a következő: 'dpal rdo-rje 'Ĵigs-byed dpa'-bo gcig-pa'i bsnjen-pa'i skabs kha-skong-gi sbyin-bsregs bya tshul sdig ltung mun-pa 'jom-pa-shing dngos-grub 'od dkar 'byed-pa'i zla gzhon zhes bya-ba 'di ni sku gsum gshal-med-khang-du bgrod-pa'i BEE-DHUR zhun-na'i them-skas-las bcu-pa'o'.

38 A *nyamba* esetében a szertartást a kolostorudvaron, nagy tüzet rakva kell bemutatni, míg egyetlen szerzetes meditációját követve saját lakásában, kis tűzzel és három segítővel végezheti el.

lán, majd az áldozat reggelén a tűz vadzsrákkal díszített mandalát formáló alapját vörös és kék porral rajzolják fel. A tűzhely hátlapjára a BAM szótagot festik, majd a tűzhelyre rajzolt alapra tűzifát rendeznek el körben.

A szertartásvezető láma (*lamtax lam*) szerepét a kolostorban a *lowon* (tib. *slob-dpon*, 'mester, tanár') töltötte be mindkét évben, aki a tűzhely nyugati részén felállított trónuson foglal helyet és az összes áldozatot ő dobja a tűzbe. Négyyszöglet formálva állítják fel a szentélyből kihordott szerzetesi padokat, illetve az áldozatok asztalát a déli oldalon a tizenháromféle elégetendő áldozattal, áldozati tésztákkal és áldozati kehelysorokkal. A szertartás padsoraiba a meditációs teremből kilépő szerzetesek érkeznek és magukra öltik a szertartás sajátos ruházatát és maszkját. Jellegetes viseletük a *dod'ig/dodyog* (*ceejñii ömngöl*, tib. *stod-g-yog(s)* 'felső ruha'), azaz a köpenyféle ruhadarab lótszudísszel (*badam xee*) és a *mat'ig/madyog* (*xormogčün*, tib. *smad-g-yog(s)*, 'alsó ruha, szoknya'), vagyis a négyszögletű kötény, melyet egy szörnyfej, a *došil/došal* (tib. 'dod-zhal vagy jee bad) díszít. Fejükön az ötágú korona, a *rigana* (tib. *rigs lnga, rigs-lnga cod-pan*, 'az öt (buddha) család koronája') vagy *řodwon* (*řodbon*, tib. (*rigs-lnga*) *cod-pan*).³⁹ A korona fölött fekete konty látható, a *banjai* (tib. *ban-gzan/ban-rđzas?*) vagy *řügder*, (tib. *gtsug-tor*, szkr. *uřñiřa*), melyről sűrű fekete fonálzat lóg le, a lámák szemét, arcát takarva.

A szertartásvezető láma a szertartás során az asztalon tányérra helyezett áldozatokból egysével szór a tűzbe, az egész áldozatot háromszor ismételve. A 13 áldozat a következő:

1. tűzifa (*yamšin* vagy burgas, tib. *yam-shing*, írott mongol *burγasun*)
2. olvasztott vaj (*marxu* vagy *řar tos*, tib. *mar-khu*, írott mongol *sira tosun*), melybe a tűzifakötegek végét mártják, illetve a tűzre locsolják
3. fekete szezámmag (*tilnag* vagy *günřid*, tib. *til nag*, írott mongol *günřid*)
4. szalma (*durwa* vagy *ders*, tib. *dur-ba*, írott mongol *deresiin*)
5. rizs (*brai* vagy *cagaan budaa*, tib. 'bras, írott mongol *čayayan buday-a*)
6. (joghurtos) égetett árpaliszt (*taragtai jambaa*, tib. *zan/zho-zan*)
7. Kusha fű, egyfajta szent fű (poa cynosuroides) (*güř*, tib. *ku-sha*)
8. hántolatlan árpa (*sowa* vagy *xöc budaa/řist arwai*, tib. *so-ba*, írott mongol *köče buday-a*)
9. árpa (*nai* vagy *arwai*, tib. *nas*, írott mongol *arbai*)
10. fehér mustármag (*yungar*, tib. *yungs-kar/ yungs-dkar*)
11. borsó (*řran* vagy *buurcag*, tib. *řran-ma*, írott mongol *buγurčay*)
12. búza (*do* vagy *buudai*, tib. *gro*, írott mongol *buday-a*)
13. különleges áldozatok (*čadwarčanřijai*, tib. *khyad-par-can-gyi rdzas*) (három áldozat összefoglaló neve: kámfor, a 'három édes'⁴⁰ és bétel) (tib. *ga-bur, mngar-gsum, so-rtši*)

Az áldozathoz háromféle áldozati tézsta (*balin*, tib. *gtor-ma*, szkr. *bali*) szükséges:

- *Melai dorom* (tib. *me-lha'i gtor-ma*, 'a Tűzisten áldozati téztája', a tűzhely elé helyezik a Tűzistennek szóló áldozatként (tib. *me lha*, szkr. Agnideva)
- *řawdag dorom* (tib. *gži-bdag-gi gtor-ma*, 'helyszellemek áldozati téztája')

³⁹ A korona öt ágát az öt Tathágata buddha rajza díszíti (A*řobhya* – kék, Vairocana – fehér, Amitábha – vörös, Ratnasambhava – sárga,

A*moghasiddhi* – zöld színben).

⁴⁰ Melasz, cukor és méz (tib. *bu-ram, bye-ma ka-ra, sbrang-rtši*).

- *jšnsreg dorom* (tib. *sbyin-sreg-gi gtor-ma*, 'tűzáldozati áldozati tészta'). Tálon áll, nyakán körben négy, lapos tetején egy kalapos dísz, elején hatlevelű virág. Kettő kíván meg az áldozat belőle, mindkettőt a tűzbe dobják.

A tüzet fáklyával (*galan*) *bambar* (tib. *dpal-'bar*) gyűjtik meg, melynek vége kék *xadaggal* van átkötve. A tűz begyújtása és az áldozatok tűzbevetése a szertartást vezető láma feladata. Olvasztott vaját minden áldozat után önt a tűzre két sajátos, a tűzáldozatnál használt eszköz segítségével, melyek együttes neve *ganlüg* (tib. *dgang-blugs*, 'öntöttvas tűzáldozati kellék'). A *ganser* (tib. *dgang-gzar*, szkr. *pātrī*) segítségével a másik eszközbe, a *liügerbe* (tib. *blugs-gzar*, szkr. *sruva*) önti a vaját, melyet ebből a kanálhoz hasonló hosszúnyelű szerszámból csorgat a tűzre. Ez a folyamatos vajadagolás tartja lobogásban a tüzet.

A szertartás során a két *jšnsreg dorom* (tib. *sbyin-sreg-gi gtor-ma*) tűzáldozati tésztát is elégetik, a *ganserből* helyezik a tűzbe őket egymás után, valamint áldozati selyemkendőt (*xadag*, tib. *kha-btags*) is dobnak a tűzbe. A *jšnsreg* végén a szerzeteseknek ételt, tejberizst osztanak, melyből szintén helyeznek a tűzbe is áldozatként.

A tűzáldozat végeztével a *nyamba* meditáción résztvett szerzetesek visszatérnek a meditációs szobába és a meditáció lezárásaként *cogčid* áldozatot mutatnak be (tib. *tshogs-mchod*, szkr. *ganapūjā*, 'áldozat csoport, áldozatok sokasága') köszönetet nyilvánítva *Ĵigjīdnek* (*Ĵigjīdiin cogčid*). A *Čoijoo dügjiüü* (tib. *chos-rgyal drug-bcu*)⁴¹ felolvasásával ér véget a meditáció, nyolcadik napjának kora délutánján.

A HÓNAP 6. NAPJA: A FELSZENTELÉSI SZERTARTÁS (ADISLAGA, TIB. BYIN-RLABS)

Gangaa leírása szerint⁴² régen a *Ĵaxariin adislagá* szertartást a Sárga palota melletti hatalmas jurtapalotában, a *Baruun örgööben*⁴³ tartották. E szertartáson szentelték fel a gúlaalakú *sört* és a *Ĵaxart*, a hatalmas, hétszintes palotát, melyet különböző színű emberformák, tetején pedig koponya és kék vadzsra díszít, valamint a *cam* egyéb áldozatait és kellékeit.

Mindez napjainkban ugyanígy történik. Három nappal a *cam* előtt kezdődnek a szertartások, melyek a kolostor tanvédő istenségeknek szentelt szentélyében (*saxiusnii dugan*) zajlanak. A szerzetesek legszebb sárga és vörös ruháikat öltik fel, valamint a szertartások során fejfedőiket is felteszik bizonyos részeknél. A külső tánc napján vörös lámaruhájukat kell felvenniük. Rengeteg hívő érkezik ezen időszakban a kolostorba, sok az adományozó, bővelkednek *airagban* és szerzetesi ételben. Az első napi délutáni szertartás az áldozati tészták, maszkok, jelmezek és egyéb kellékek felszenteléséből, megáldásából (*adislagá* vagy *Ĵanlaw*, tib. *byin-rlabs*, 'áldás') áll. A szertartás kezdete előtt a maszkokat és jelmezeket behordják a szentélybe és elhelyezik az oltáron, illetve az oltárszekrényeken. A *cam* bemutatásához szükséges áldozatokat – melyeket a *taxilč* lámák, az áldozatfelelősök készítenek el – az oltár és trónus előtt egymás mellé állított asztalokon helyezik el. Mielőtt bárkit is beengednének, az áldozatokat elfüggönyzik egy fekete

⁴¹ A *dügjiüü* szöveget egyébként havonta négyszer olvassák a kolostor szertartásrendje szerint, a holdhónap 9., 19., 25. és 29. napján. Mindenféle akadály és nehézség elhárítására, a bűnök megtisztítására tartják hatásosnak. Mindig *Čoijoo* számára áldozzák.

⁴² GANGAA (2003), 29.

⁴³ *Baruun örgöö*, Awtai sain kán (*Awtai sain xan*) palotája (más néven *Awtai sain xanii örgöö*) a Sárga Palota nyugati oldalán helyezkedett el a régi kolostorfővárosban. *Awtai sain xan* (1534-1589) a buddhizmus terjesztője volt, az *Erdene juu* kolostor alapítója. Dzsingisz kán leszármazotta, Öngör geegen Janabajar dédapja.

függönnyel, melyet festett koponyák (*noiton tolgoi*, 'nedves fejek') díszítenek. Ezen áldozatokat sem a hívek, sem maguk a szerzetesek (a *taxilč* kivételével, aki a szertartás egyes részeinél bemegy és kihozza a szükséges áldozatokat) nem láthatják a négynapos szertartássorozat alatt.

A függöny mögött a következő áldozatokat helyezik el: hat áldozati tészta *Gombo* (tib. *mgon-po*, szkr. *Mahākāla*), *Gongor* (tib. *mgon dkar*, szkr. *Sita-mahākāla*), *Čoifoo*, *Lxam* (tib. *lha-mo*, szkr. *Śrīdevī*), *Ĵamsran* (tib. *lcam-sring*, *beg-tse*) és *ĴigĴid* számára. Ezelőtt a *lamiin taxil*, a kilenc áldozati kehelyből álló áldozatsor áll (négy szenteltvíz, virág, füstölő, mécses, víz és étel), előtte pedig a hét áldozati kehelyből álló áldozatsor (két víz, virág, füstölő, mécses, víz és étel) kilenc sorban ismétlődve, mindegyikben négyszeresen kihelyezve egymás mellé: ezek ugyanannak a hat haragvó istenségnek szólnak, kik közül *Gombo*, *Gongor*, *Čoifoo*, *Lxam* és *Ĵamsran* számára a héttagú áldozatok négyszer egymás mellé helyezett egy sora (azaz a kilenc sorból egy) kerül kihelyezésre, míg *ĴigĴid* részére 16 hétrétű áldozat, azaz négy négyszeres sor. Egy *šawdag dorom* szintén ott áll ezen áldozatok mellett, a helyszellemeknek szánva.

Az egyéb áldozatok és kellékek, mint a belső és külső *cam* tánc során használt 16 darab *üril* (tib. *ril-bu*, 'golyó') és a 16 darabból álló *yüügüü* (tib. *dbyu(g)-gu*, 'hatvan egység') is ide kerül. A *yüügüü* egyfajta áldozati tészta, mely négy háromszög alakú piros darabból áll, felszínük 16 részre osztva kis barázdákkal, így összességében a négy darab 64 részre van bontva. A sor elégetésekor annak tálcájára kerül, és annak részeként elégetik. Szintén itt van elhelyezve két koponyacsésze: egyikben vér (*cus*, tib. *khrag*), másikban só (*daws*, tib. *tshwa*). Mindezek előtt külön asztalkán helyezik el magát a *sort*, mely alá párdúc vagy tigrisbőrt mintázó műszőrmét terítenek. Szintén külön, háromszögletű asztalkán kis fekete háromszögletű, fekete kendővel letakart dobozban (tib. '*brub-khung/brub(s)-khung*, *ho-ma khung/hom khung*, *lcags-sgrom*, *e-sgrom*, *lcags-hom*) helyezik el a *lingkát* (tib. *ling-ga*), egy, a gonosz erőket jelképező csúf emberszerű tésztababút (tib. *spag-ling*, *bag-ling*), melyet majd a következő napok belső és külső *cam* táncai során pusztítanak el rituálisan.⁴⁴

Maga a felszentelési szertartás este 6 óra körül kezdődik. A kolostor minden lámája részt vesz e szertartásokon, ez jelzi fontosságát. A *taxilč* lámák a megszokott sárga vagy piros helyett fekete maszkot viselnek és a lámákat gong hangja (*xaranga*, tib. *mkharrnga*) hívja szertartásra kagylókürt (*dun*, tib. *dung*) helyett. A szertartás hangszerei a haragvó jellegre utalnak, és meg-egyeznek a haragvók tiszteletére bemutatott havi *saxius* szertartás⁴⁵ hangszereivel, melyek a *đamaru* (*damar*, *rnga-chung*, *cang-te'u/cang-cang-te'u*, *pheg-rdob/rdog*), dob a görbe dobverő használatával (*doxiur*, tib. *rnga-yog/dbyug*), trombita (*bišgüür*, tib. *gling-bu*, *ganlin* (tib. *rkang-gling*) csontból készült harsona és a hosszú trombita (*üxer büree*, tib. *chos-dung*).

A szertartás a buddhista oltalomért folyamodás (*itgel*, tib. *skyabs-'gro*) imájával kezdődik, majd a *geddor* (tib. *bgegs-gtor*, 'az akadályozók áldozati tésztaja') szövegét olvassák, miközben a *taxilč* kiviszi a *geddor* áldozatot a szentélyből és a helyszellemeknek ajánlja. Ezután a *Gurupüjā* (*Lamiin čodow*, tib. *bla-ma'i mchod-pa*, 'áldozat a mestereknek') a Tsongkhpának valamint a

⁴⁴ A *lingka* (jelentései még: 'név, férfi nemiszerv') jelen esetben egy gonosz és ellenséges erőket jelképező bábu vagy rajz. A bábu arpalisztésztaból készült, emberszerű figura (*jolig*) csúfra formázva, szétálló hajjal, hosszú nyakkal, nagy hassal, két karja megbilincselve, két lába megbéklyózva.

⁴⁵ A *saxius* a haragvó vagy tanvédő istenségek elnevezése, valamint a tiszteletükre tartott szertartásé. A mongol buddhizmusban ezen istenségek tizes csoportjának tisztelete a legjellemzőbb, így a szertartást az *arwan xangal* ('tíz haragvó') névvel is illetik.

buddhista tanítást átadó egyéb mestereknek szóló áldozat) szövegét olvassák egészen az *ansol* (tib. *mnga'-gsol*, 'áldomás') vagy *šinči(g) dampá* részig (tib. *zhing-mchog dam-pa*, 'szent kiváló föld'), majd a *püncog güsiim* (tib. *phun-tshogs sku-gsum*, 'a kiváló három test') részt.

Ezután a szerzetesek a négyrétű felszentelés szövegét olvassák (*dörvön janlaw*, tib. *byin-rlabs bzhi*), melyek a következők: az áldozati tészták (*dorom janlaw*, tib. *gtor-ma byin-rlabs*), az áldozatok (*čodow janlaw*, tib. *mchod-pa byin-rlabs*), a kielégítő javak (*ganjaa*, tib. *bskang-rdzas byin-rlabs*) és a 'hat mantra és hat mudra' (*andüg čandüg*, tib. *sngags-drug phyag-drug*). A felszentelés legsebbebb részeként a cintányérokat (*can*, tib. *zangs*) 108-szor ütik össze lassan, gyönyörű mozdulatokkal.

Végül este a *Lamiin čodow* befejező részét, az áldást (*yerööl*, tib. *bsngo-ba*), kérést (*dodsol*, tib. 'dod-gsol') és a bocsánatot (*sodsol*, tib. *bzod-gsol*) olvassák, majd a szertartás az áldással (*yerööl*, tib. *bsngo-ba*), magasztalással (*magtaal* tib. *bstod-pa*), szerencsekívánsággal (*daš*, tib. *bkra-shis*) és Tsongkhapa imájával (*megjem*, tib. *dmigs-brtse-ma*) zárul.

A HÓNAP 7. ÉS 8. NAPJA: ĴAXAR SZERTARTÁS ÉS BELSŐ CAM (ĴAXARIIN XURAL, DOTOR CAM)

A felszentelést követő napon, két nappal a külső tánc előtt kezdődnek a *jaxar* szertartások. Gangaa szerint (2003, 29.) régen a 'jaxar három napja' (*jaxariin gurwan ödör*) nevű szertartások hasonlóképpen a *cam* tánc előtti napokban kezdődtek. E szertartásokon a védőistenségeknek áldoztak és olvastak fel imákat, kérve őket, hogy jöjjenek el és vegyenek részt a táncban. A *lingka* elpusztítására használandó eszközöket vagy feyvereket ekkor szentelték fel. A helyettes *Čambon* (*ded Čambon*) mindhárom napon bemutatta a belső *camot*.

Ma is a *jaxar* szertartások három napja alatt a lámák gondolatban felépítik *Erleg nomun xaan* mandaláját (*xot mandal*), a *jaxart* és a *sort*. A *jaxar* szertartások mindhárom napján (a harmadik a külső *cam* tánc napja) sor kerül a belső *cam* táncra is. A hónap 7. és 8. napján tartott szertartások azonosak, kora reggeltől késő délutánig tartanak.

A szertartások során a *taxilč* kihozza a függöny mögül a sőt és a vért tartalmazó két koponyacsészét és körbehordva megmutatja tartalmát az összes lámának, miközben azok *ĴigĴid* varázsförmuláit mormolják.

Mint minden más szertartáson, a szövegek a láma (*lam*, tib. *bla-ma*), a meditációs istenség (*yidam*, tib. *yi-dam*) és a tanvédő (*čoiĴin/saxius*, tib. *chos-skyong*) hármasságához szólnak. A *cam* esetében a láma a szertartássorozat és a *sor* égetésének vezetője (*lamtax/lamdax lam*). A *Daščoilin* kolostorban a *lowon* töltötte be ezt a tisztséget mindkét általunk megfigyelt évi tánc során, de bármely más rangos szerzetes lehetne. A *cam* tánc meditációs istensége *ĴigĴid*, tanvédője pedig *ČoiĴoo*, a Halál ura.

A lámának szóló szöveggként az *Itgel* után a *Lamiin čodowot* olvassák a *šinči(g) dampá* részig, melyet a *püncog güsiim* követ.

Ezután a *geddor* (tib. *bgegs-gtor*) szövegét olvassák, az akadályok leküzdése céljával. Ezt a védőistenség szövege, a *ĴigĴidiin čogo* (tib. 'Ĵigs-byed cho-ga) követi, majd a tanvédőknek szóló *Arwan xangal* szövegnek ('tíz Tanvédő', tib. *bstan-bsrung chos-skyong*) a *cam* tánc istenségeinek (*Gombo*, *Gongor*, *Lxam*, *ČoiĴoo* és *Namsrai*, tib. *rNam-sras* or *rNam-thos sras*, szkr. *Vaiśravaṇa*) szóló részeiből olvassák az áldás (*yerööl*, tib. *bsngo-ba*), áldozat (*taxil*, tib. *mchod-pa*), magasztalás (*magtaal*, tib. *bstod-pa*) és gyógyás (*šawog*, tib. *bshags-pa*) szövegrészeit. Ezután a *Daščiraw san*

(tib. *bkra-shis char-'bebs bsangs* 'szerencseesőt fakasztó füstáldozat') füstölőáldozati szöveget olvassák, majd az *Arwan xangal* további részeit: *gansol* (tib. *bskang-gsol*, 'kielégítő áldozat'), magasztalás (*magtaal*, tib. *bstod-pa*), stb. egészen az *ansolig* (tib. *mnga'-gsol*, 'áldomás'). Itt ennek a szövegnek a felolvasása megszakad, és majd csak a belső *cam* tánc és annak szövegei befejezése után, a szertartás zárásként folytatják tovább.

Amikor a szövegben a *jandan* (tib. *spyang-drangs*, 'meghívni, meghívás') részhez érnek, az ülőhelyek közötti térbe, az ajtóval szembe, háttal az oltárnak kiáll a *čombo/čowombo* (tib. *mchod-āpon*, 'áldozatok mestere') vagy a *taxilč* és elkezdődik az istenség megidézése, hívása. Jobb kezében tartja a *yandart* (tib. *g-yab dar*), az ötszínű selyemszalagot végén kisebb csomóval, melyet kezével köröztetve hívó mozdulatokat végez. Eközben bal kezében füstölőedényt lógat. Ez a rész, *Čoiĵoo* és *Ĵigĵid* (azaz a *cam* tánc tanvédője és meditációs istensége) meghívása mintegy fél órát tart.

BELSŐ CAM (DOTOR CAM), A LINGKA ELPUSZTÍTÁSA

A belső *cam* tánc
(*Daščoilin* kolostor, Ulánbátor)

A *jandan* szövege után a szerzetesek a *ĵaxar Čoiĵoo* (tib. *lcags-mkhar chos-rgyal*, 'Čoiĵoo vaspalotája') szöveget olvassák, mely alatt megkezdődik a belső *cam* tánc az oltár előtt, a pad-sorok között. A két rendfelügyelő láma, két trombitás (*bišĵüürč*) és két segítő megy ki, hogy bekísérje a táncost a szentélybe. A fő rendfelügyelő a *bainjen* (tib. *spas-'dzin*) nevű füstölőtartó rudat tartja maga előtt, hogy a táncos útját megtisztítsa. A két *bišĵüürč* kétoldalon jön, a segítők pedig a táncost támogatják. Amikor a szentélybe érkeznek, a táncos a kezében tartott koponyacsészéből vért önt a *taxilč* által tartott másik koponyacsészébe és megkezdí táncát. A két rendfelügyelő bent az ajtó két oldalán állva marad, a szentély ajtaját becsukják és egy ideig senki sem léphet be.

A belső *cam* táncot (*dotor cam*) egyetlen táncos mutatja be, egyike a legfontosabb feketekalaposoknak (*šanag*, tib. *zhwa nag*), Čoiĵoo követeinek. Három szereplő, a Čambon, az *Argamba* (*argam*, szkr. *arghya*, tib. *mchod-yon*, 'áldozati

ital', felelőse az *Argamba*) és a *Serĵimba* (tib. *gser-skyems*, 'arany ital', Libatio, felelőse a *Serĵimba*) bármelyike táncolhatja, ruhájuk is azonos. A *Daščoilin* kolostorban a három egymást követő napon mindig másíuk szerepel. A táncos a tánc alatt láthatóan transzban van, beléköltözik az istenség. Arcát három korompetty díszíti, melyek temetői hamvakat szimbolizálnak. Fekete karimájú vörös kalapot visel, melyet öt koponya és arany lángok díszítenek. Két oldalán hosszú, fekete hajra emlékeztető szalagok lógnak. A táncos jobb kezében rituális tört (*piürew*, tib. *phur-*

bu) baljában pedig vérrel teli koponyacsészét (*band, gawal, custai todow, tib. thod-khrag*) tart. Kék színes selyemruhát visel, melynek vitorlásujját lángok, fehér koponyák és vadzsrák díszítik. Csont nyaklánc és kötény ékesíti, lábán vörös csizmát visel.

A táncos oltár és függöny előtt zajló hosszú tánca után árpalisztból készült golyókat kap (*ürel, tib. ril-bu*) egyesével a *taxilč*től, úgy hogy a kezében tartott kehelybe teszi, mellyel lassú, délceg mozdulatú táncba kezd, majd a kehely tartalmát a *taxilč* kezében tartott kancsóba ejti. Ez még háromszor ismétődik, alatta lassú, elnyújtott ének szól. A *taxilč* végül a kancsót egy fekete kendővel letakarja.

Ezt követően a függöny mögül előhózzák a tálcán elhelyezett és letakart tíz szerszámot (*arwan bagaj/ dalčog, tib. bsgral chog/ bsgral-mchod*) és a szerzetesi padosorok között egy kis asztalra helyezik. A szerszámok tálcájára két madártollat fektetnek, azok tisztántartására. Ezek a varjú (*xeree, xar öd*) és a bagoly (*šar šuwuu, šar öd*) tollai. E kis asztal mellett foglalnak helyet a *taxilč*ök, akik majd a táncost segítik eszközei kezébe adásával. Egyéb kellék a háromlábú fém-alapú koponyacsészényi *nančid* (*nančod, tib. nang-mchod*, 'belső áldozat', áldozati pálinka) vagy *serřim*. Legvégül kihozzák a *lingkát* rejtő háromszögletű dobozt, melyet fekete kendő fed és elhelyezik a szentély kijárata felé kiterített tigrisbőrön álló alacsony asztalkán.

A belső *cam* lényege a *lingka* meditációs és szimbolikus elpusztítása (*lingka/lyanga ewdrex, tib. ling-bsgral*) a tíz fegyverrel és végleges megsemmisítése a rituális tör beledöfésével (*tib. ling-ga-la phur-pa gdab*). E tésztáblól készült *lingkába* (*baglin* vagy *(guril(an) lingka/lyanga)*, *tib. spag-ling*) a szertartás során minden akadályt és ártást, a Tan összes ellenségét beleolvasztják, így elpusztításával ezen ártások megsemmisülnek. A *lingka* elpusztításához a táncos az alábbi tíz szerszámot használja:

1. kampó (*řagři, tib. lcags-kyu*)
2. hurok, lasszó (*řawag/řagwa, tib. zhags-pa*)
3. vaslánc (*řagdog, tib. lcags-sgrog*)
4. csengő (*delbii, tib. dril-bu*)
5. kalapács (*towoo/towa, tib. tho-ba*)
6. fejsze (*dasta/dasdaa, tib. dgra-sta*)
7. háromágú szigony (*jesiim, tib. rtse-gsum*)
8. rituális tör (*pürew/pürwü, tib. phur-bu*)
9. kard (*arild/raldi, tib. ral-gri*)
10. görbe kés (*digüg, tib. gri-gug*)

A táncos szertartásos táncmozdulatokkal jobb kezébe veszi az első fegyvert, míg bal kezében saját rituális törét tartva (*pürew, tib. phur-bu*) táncol, majd a fegyvert a *lingka* dobozára dobja. Ezután visszakapja saját másik eszközét, a vérrel teli koponyacsészét, és úgy táncol. A *taxilč* láma ekként egyesével adja kezébe a fegyvereket, melyeket a *lingkára* vet, majd minden egyes fegyver után saját eszközeivel táncol újra. Egyórás tánca alatt egy kis asztalon füstölő ég, a hangszerek vadul szólnak. Mindvégig a két lámapadosor között, a lefüggönyözött áldozatok és a bejárat közötti részen táncol, a két rendfelügyelő, a *taxilč*ök és segítők segítik, valamennyien fekete vagy sárga maszkot viselve szájuk előtt, hogy ne szennyezzék lehelletükkel az eszközöket.

A tíz fegyverrel való megsemmisítés után a táncos varázsformulákat mormol majd magokat szór és *serřimet* önt a *lingka* dobozára. Jobbjába veszi áldozati törét, baljába pedig a csengőt.

A törrel vad mozdulatokkal többször a bábuba dőf, bár ezt a *taxilč* lámák szerzetesi vállkendőjük (*orximj*) kiterítésével kétoldról eltakarják, hogy senki ne lássa. Eközben a hangszerek harsognak és egy féleletes sikolyt is hallani. A *lingkát* elpusztítása után újra lefedik a fekete lepellel, majd a táncos a háromszögletű dobozt kezébe véve a függöny felé táncol és a *taxilč* kezébe adja. Az beviszi a függöny mögé és tartalmát a *sor* háromszögletű alapjára helyezi, mellyel együtt a külső *cam* napján majd elégetik.

Ezután a táncost bevezetéséhez hasonlóan kísérik ki. A szertartáson a továbbiakban a *Lamiin čodow* befejező részét olvassák az *ansol*-tól a felszentelés napján történt felolvasással azonos módon.

A HÓNAP 9. NAPJA: A KÜLSŐ CAM TÁNC (GADUUR CAM)

A *cam* tánc napján a szertartás hajnali 2 óra körül kezdődik. A *cam* szertartássorozat legfontosabb elemei ezen a napon kerülnek bemutatásra: belső és külső *cam* tánc (a belső ezen a napon harmadszorra), a papírra rajzolt képmás elégetése (*caasan lingka/lyanga šataax*), a *sor* tűzbe vetése (*sor jalax*) és a hálaadó áldozat (*danrag*). A *cam* napján olvasott szövegek megegyeznek a megelőző két nap szövegeivel. Ugyanaz a felolvasás menete is, de mivel a belső *cam* és a hosszabb külső *cam* tánc – mely alatt a *jaxar Čoiĵil/ jaxar Čoiĵoo* szöveget aznap másodszor is felolvassák – egymás után kerül bemutatásra, a szertartást nem reggel 7 körül, hanem öt órával előbb, éjjel kezdik, hogy egy nap alatt az összes eseményre sor kerüljön.

A TÁNCTÉR

Mint a *cam* tánc minden apró részletét, a táncter elkészítésének szabályait is szövegek írják elő. Amint hajnalodni kezd és bent még javában tart az éjszakai szertartás, a táncteret felsöprik és megtisztítják, majd a déli oldalán felállított vaskeretre kifeszítik a hatalmas thangkákat, melyek ebben a kolostorban *Senge aro* vagy *Ĵalba senge aro* buddhát (tib. *rgyal-ba seng-ge'i nga-ro*, 'oroszlánüvöltés,' egy buddha neve) és a Fehér Tārā-t (*Cagaan Dar' ex*, tib. *sGrol dkar*) ábrázolják.⁴⁶

Ezután rajzolják fel a táncter köreit, azaz *Čoiĵoo* négyzet alapú, hétszintes palotájának kétdimenziós mandaláját. A koncentrikus köröket (*gortig*, tib. *skor-thig*) fehér porral, botok és madzagok segítségével rajzolják a talajra. A vonalak a különböző istenségek táncban elfoglalt helyét is jelentik egyben. Ezek kívülről befelé haladva a következők:

- üres vonal (tib. *stong thig*),
- négyszögletes vonal (tib. *gru bzhi thig*)
- a Fekete kalaposok köre (tib. *zhwa nag thig*)
- a maszkosok köre (tib. 'bag thig)
- a *Čambon* köre (tib. 'cham-dpon thig)
- a *sor* sátor köre (tib. *zor-khang thig*)
- a *sor* vagy *jaxar* köre (tib. *zor thig-gam lcags-mkhar thig*)

⁴⁶ C. Altanxüü, a kolostor rendfelügyelője szerint, a tánc felélesztésekor *Tsevegmid* (tib. *tshé dpag-med*, szkr. Amitāyus) képmását is kifüggesztették. 1999-ben, a Gandan kolostorbeli *cam* táncon pedig

a *Bogd gegeen* képmását is kihelyezték. A régi időkben az *Ix xüree cam* táncán *Očirvaan'* (tib. *Phyag-na rdo-rje*, szkr. Vajrapāṇi) hatalmas tangkája volt látható.

A vonalak felrajzolása közben négy pavilont állítanak fel. A tánctéren (lévén mandala) legfelső köre jelenti a palota legfelső szintjét, Čoijoo lakhelyét. Itt egy sárga sátrat (*soriin asar*) emelnek, melyben a *sort* és más áldozatokat helyeznek majd el. A mandalán kívül, a szentély bal oldalán a legrangosabb lámáknak, akik a felolvasást végzik, illetve a zenészeknek húznak ponyvát, a szentély másik oldalán pedig két sátrat emelnek a vendégeknek.

A tánctérré vezető úton, a szentélyajtó elé egy szimbólumot rajzolnak fel fehér porral, mely évente különböző: kagyló (*lawai, diin*, tib. *dung*), a tánc felélesztését szimbolizálva 2002-ben, lótusz (*lyanxua*, tib. *pad-me*) a hagyomány terjedését szimbolizálva 2004-ben és kard (*selem*, tib. *ral-gri*) 2005-ben.

JELMEZEK, MASZKOK, KELLÉKEK

A résztvevő szerzetesek gyönyörű maszkokat és színpompás selyemruhákat viselnek. Viseletük színét és kezükben tartott attribútumaikat a buddhista ikonográfia szabályozza. A táncnak fő- és mellékszereplői vannak. A fontos szereplők selyemruhájának háromszögletű ujjai (*šošiw/šüšiw*, tib. *phod-ka*) koponyával, lángnyelvvel, drágakövel, vadzsrával vagy egyéb motívumokkal díszítettek. Jellegzetes viecejük a *dod'ig/dodyog* köpeny lótuszdíszsel és a *mat'ig/madyog* kötény a szörnyfej díszsel (megegyezik a tűzáldozatnál leírt ruhadarabokkal). Ruháikat öv (*büs/gerag*, tib. *ska-rags*) tartja össze. A táncosokat különleges csontékszer (*ürüüjín* vagy *riüjín*, tib. *rus-rgyan*, 'csontdísz') díszíti, mely lehet kötény vagy nyaklánc, tankeréssel, tükörrel vagy csengettyűkkel díszítve. A hatalmas maszkok (*baq*, tib. 'baq) az istenségek ruházatával azonos színűek és tükrözik a lámaista ikonográfiát: harmadik szem, lángoló szemöldök, koponyadiadém, stb. A maszkokról és kalapokról kétoldalt a *darjín* (tib. *dar-rgyan*) selyemdísz lóg le. A legfőbb istenségek, így *jamsran*, *Gongor*, *Jamundi* és Čoijoo vörös színű, zöld krokodilorrú (*matar*) csizmát viselnek.

A CAM TÁNC SZEREPLŐI, ESEMÉNYEI

A reggeli egyszereplős belső *cam* után a híveket kiküldik a szentélyből és a szertartás zárt ajtó mögött folytatódik, melynek során a szerzetesek felöltik jelmezeiket, maszkjaikat, magukhoz veszik kellékeiket, majd a *yüügiüüt* (tib. *dbyu(g)-gu*) elhelyezik a *sor* alapján, s a *sor* szövegét olvassák rituális kézmozdulatok kíséretében. Azután elkezdik a Čoijoo *dügfiüü* szöveget olvasni, miközben a szereplők a *sor* előtt állnak.

Kívül a szentélyajtó elé sárga függönyt húznak, e mögül jönnek elő sorban vagy párban a táncosok és az egyéb szerepeket betöltő szerzetesek. A külső tánc a délutáni órákban kezdődik. A fő alakok mindig kísérik vagy hitvesük (*yum*, tib. *yum*, szkr. *šakti*) után jelennek meg és bemutatják táncukat (*cam xaraix*, *cam camnax*) a saját körükön. Minden szereplőnek saját mozgássora, lépései vannak. A *Daščöilin* táncára jellemzőek a széles, szépen kidolgozott karmozdulatok. A mellékszereplők vidámságot, könnyedséget visznek az előadásba, a híveket mulattatják. A maszkok mérete, a ruhák színe és díszítettsége, a csont- és egyéb díszek mennyisége jelzi az egyes szereplők fontosságát.

Elsőként – zenei kíséret nélkül – a temető urai (*xoximoi*, *Dürted dagwa/Dürted dawag*, tib. *Dur-khrod(-kyi) bdag-po*, szkr. *Citipati*) szaladnak körbe a tánctéren, megnyitva a táncot. Utánuk ér-

keznek a magasrangú szerzetesek, az apát (*xamba*, tib. *mkhan-po*), a *corj*, a *lowon*, a két cintányérozó előénekes és a zenészek, és helyet foglalnak a számukra emelt ponyva alatt. A tánc alatt két szerzetes *šaširban* (tib. *zhwa-gser*, sárga, tarajos szerzetesi sapka), trombitával (*bišgiür*) áll a szentélyajtó két oldalán, az újabb istenségek érkezését annak hangjával kísérve. Két *owoodoit* (sárga vagy arany színű, csúcsos szertartási sapka, melyet rangos szerzetesek viselnek, hátul lelógó szalagja színében a rangot jelzi) viselő szerzetes az ajtó jobb oldalán áll és az ötszínű *yandarral* hívja az istenségeket. A két *taxilč* fekete maszkban kihozza a *soriin balint* a szentélyből, a két rendfelügyelő kíséretében. A kolostor fő áldozatmestere (*čowombo*), aki a *sor* biztonságáért és a külső *cam* tánc megtartását lehetővé tevő megfelelő időjárásért felelős (*liinnemba*, *salxi daragč*, *salxi boroo daasan lam*, tib. *rlung gnyen-pa*) helyet foglal a *sor* sátorban. Ezután érkezik a két mongol hős, *Büüwei* vagy *Beil baatar* és *Šijir baatar*⁴⁷, hogy védelmezze a *sort* olyan ártásoktól, melyeket például a varjú (*xeree*, tib. *bya-rog*) hozhat rá, majd a patrónus (*öglögiin ejen*, tib. *sbyin-bdag*), *Xašin xaan* (*Xuušan/Xašin xaan/Xuušin xaan*, tib. *Hwa-shang rgyal-po*, 'buddhista szerzetes', kínai *he-shang*) érkezik fiaival,⁴⁸ és helyet foglal a szentély jobb oldalán felállított ponyva alatt.⁴⁹ A tánc során ő fogadja és köszönti a legfőbb istenségeket: fejet hajtván kék selyemkendőt köt nyakukba. Érkezik a tizenöt égtájörző (*jügiin tetgeč/saxigč*, *tugčün*, *čogjon* (*jon'a*), tib. *phyogs-skyong* (*bcu-lnga*)), hogy elfoglalja helyét sorban a táncter külső négyzetalapjának szegélyén. Ezután két *šaširt* viselő *gelen* fogadalmú szerzetes érkezik: egyikük szenteltvízes kancsóból (*namjil bumba/ namjal bumba*,⁵⁰ tib. *rnam-rgyal bun-pa*) pávatollal szenteltvizet szórva, másikuk füstölővel (*bainjen*, tib. *spos-'dzin*⁵¹) tisztítja a táncteret. Utánuk érkezik az *Argamba* két segítővel és áldozati vért önt koponyacsészéből a *sor* alapjára.

Ezt követően jönnek az első maszkos táncosok, *Erlég xaan* követői, a szarvas (*buga*, *siwa*, tib. *shi-ba*) és a bika (*bux*, *maxe*, tib. *ma-he*) és bemutatják nagy ugrásokból álló vidám táncukat. Visszavonulásuk után a két békés istenség, *Gongor* és *Namsrai* jön, majd *Ĵamsran* két kísérője, *Rigbii lxamo* (*Rigbii/Regwii lxamo/Rigwai lxam*, tib. *Rig(s)-pa'i lha-mo* vagy *Donmaraw/Don marwuu*, tib. *gDong dmar-po* vagy *Selamčid* vagy *Ditogjad*) és *Laixan* (*Laixan sorogdag/Laixan srogdax*, tib. *Las-mkhan srog-bdag*). Őket követi maga a Vörös Haragvó, *Ĵamsran* és hárman együtt mutatják be táncukat. Utánuk érkezik *Gombo* négy kísérője (*nodjin/nojın ši*, tib. *gnod-sbyin bzhü*): *Čandraa bala* (szkr. *Kṣetrapāla*, tib. *zhing skyong*⁵²), *Jina midra* (szkr. *Jinamitra*), *Daggi raja* (szkr. *Ṭakkirāja*) és *Daragčid* (tib. *bdud mgon chen-po*). Színre lép maga *Maxgal* vagy *Gombo* és öten mutatják be közös táncukat. Miután visszavonulnak jön a két *Ajar* (tib. *a-tsarya*, szkr. *ācārya*), azaz a két indiai mester, majd a közönséget mosolyra fakasztó, hosszú életet hozó szélesmosolyú Fehér Öreg (*Cagaan öwgön*, tib. *rgan-po dkar-po*) vagy *Lxačinceren* (*Tengeriün ix urt nast*, tib. *lha chen tshe-ring*). Az oroszlán (*arslan*, tib. *seng-ge*), melyet két szerzetes alakít egy jelmezben, „haragos” morgásával szintén a közönséget mulattatja. E megszakító tréfás epizód után érkezik a 21 *šanag* táncos⁵³

47 *Büüwei* vagy *Beil baatar* és *Šijir baatar* két, Öndör geegen Janabajarhoz és Awtai sain xanhoz kötődő harcós figura a mongol történelemben. *Šijir baatar* Öndör geegen Janabajar öccse volt.

48 2004-ben négy szerzetestanonc gyerek, 2005-ben hat.

49 Tib. *Hwa-szwang rgyal-po*. A mandzsu császár, Kang-xi (*Enx Amgalant*) alakját jeleníti meg, aki a 17. században pártolta a sárgasüveges buddhizmus mongóliai térhódítását.

50 Egy speciális vázaformájú, fül nélküli, hosszúnyakú,

hosszú kiöntőjű kancsó, testét borító ruhával, dugója helyett a vizszórásra használt pávatollat szúrnak bele kiöntő nyílásába.

51 A hosszú sárkányfejjel díszített végű bothoz erősítik a füstölőrudat. A botot ötszínű *xadag* (*tawan öngiin xadag*) díszíti.

52 *Čandraa bala* forma eredete nem világos, de a négy kísérő közül *Kṣetrapāla* megfelelője kell legyen.

53 2004-ben 11, 2005-ben 21 táncos.

(tib. *zhwa nag*), azaz a feketekalaposok, akik *Erleg xaan* követői. Közülük először a *Čambon* lép színre, akit a két *Ajar* kísér be. Őt követi az *Argamba*, aki áldozati vért hoz ismét, és együtt táncol a *Čambonnal*. A *Serjimba* áldozati alkoholt hoz. Hármójuk ruhája és felszerelése teljesen egyforma. A többi *šanag* kalapját nem őt, hanem csak három koponya díszíti. Ők párosával csatlakoznak a három fő *šanag*hoz, míg végül huszonegyen táncolnak együtt. A *Čambon* a legbelső körön táncol, míg a többiek a külsőn. Ezután helyet foglalnak egy időre a számukra körben kitett székeken. Megérkezik a Halál urának hűtese, *Jamundi*, s követi ura, *Čoiĵoo*. A *Serjimba* jobbáiban áldozati alkohollal teli aranykupát tart, majd a *sor* elé lépve ráönti áldozatként.

Jamundi és *Čoiĵoo* tánca után megkezdődik a *lingka* elpusztításához kapcsolódó szöveg recitálása (*lingġin unšlaga*), mely alatt kihozzák a szentélyből a *lingkát* és a tíz fegyvert. Miután áldozatokat mutatnak be és a szent alkoholt is felajánlják *Erleg nomon xaannak*, a maszkos istenségek fordított sorrendben visszatérnek a táncterre (*Gombo* és kísérete, *Jamsran*, *Laixan*, *Donmaraw*, *Gongor*, *Namsrai*, *Šiwa*, *Maxe*) és a 21 *šanag*gal együtt körtáncba kezdenek, ki-ki a maga körén: a *šanagok* a külső, (tib. *zhwa nag thig*), az álarcosok a középső (tib. 'bag thig), a *Čambon* pedig a belső körön mozog (tib. 'cham-dpon thig), a *sor* sátor előtt. Ezzel egyidőben a *Čambon* ismét elvégzi a *lingka* elpusztításának szertartását a belső *cammal* azonos módon a *sor* sátra előtt, a szentély felőli oldalon.

A PAPIR LINGKA ELÉGETÉSE

A *lingka* elpusztításának fentitől eltérő módja a papírra rajzolt *lingka* (*šoglin*, tib. *shog-(g)ling*) elégetése, azaz a *caasan linga/lyanga šataax*, melyet a *Čambon* végez a *taxilč* segítségével. A szöveg megfelelő részéhez érve a felolvasásban a táncosok megállnak és a *Čambon* kiválik a többi táncos közül és eltáncol a tűzhelyig (*tulga*, hagyományos háromlábú mongol tűzhelyállvány), melyet a táncterttől délnyugatra állítottak fel. A *Čambont* a rendfelügyelő és az egyik szentélyfelelős

(*duganč*, tib. 'du-khang-pa) kíséri a tűzhelyhez, melyben egy hatalmas üstben olvasztott vaj forr. Miközben a *taxilč* a hosszú fémpálcára erősített papír *lingkát* fölé tartja a *Čambon* egy koponyacsészében lévő *serjimet* vagyis pálinkát önt az üstbe, mire a tűz fellángol, így a *lingka* a hirtelen lánggal elég. Az állványt is felborítják, hogy a tűz még nagyobb legyen és a papírképmás biztosan megsemmisüljön. Feladatát elvégezve a *Čambon* visszatáncol a táncterre és a tánc folytatódik.

A papír *lingka* elégetése (Daščoilin kolostor, Ulánbátor)

A SOR ELÉGETÉSE (SORJALAX, TIB. ZOR 'PHEN)

A következő esemény a *sor* elégetése, mellyel minden akadály elhárul. A *sor* egy fekete háromszögletű alapon álló, tésztából és narancssárgára festett fa részekből készült gúla, melyet csúcsán koponya és kék félvadzsra díszít. Belsejében a *diügiüü*, a piros háromszögletű *balin*, körülötte a *yüügiüü*-k és a *lingka* maradványok. A *sor* alsó része bélszerű kötelekkel van átkötve. A *sor* tűzbe vetése mindig a kolostoron kívül kell hogy történjen a *soriin lam*nak, a *sor* szertartásáért felelős lámának vezetésével. Ezt a tisztséget az apát, *corj* vagy *lowon* illetve a kolostor

A *sor* elégetésére vonuló menet (Daščoilin kolostor, Ulánbátor)

más rangos szerzetese töltheti be, a Daščoilin kolostorban mindkét évben a *lowon* láma szerepe volt. E láma a *sor* szertartás alatt és a *cam* más szertartásai alatt is egy speciális sapkát, a *giüüg malgait* viseli (mongol tükörfordításban: *yesün üjüürt*, *lowon malgai*-nak is nevezik, tib. *rtse-dgu*, 'kilenc csúcsú').⁵⁴

A *sor* tűzbe vetéséhez a rangos szerzetesek, a táncosok, illetve az összes szerzetes meghatározott módon és menetben hagyják el a kolostort a *sor* elégetésére szolgáló több méter magas tűzrakáshoz (*soriin owoo*) vonulva, melyet már előzőleg elkészítettek. A menet élén haladnak két oldalon a Temető urai, illetve a *sor* kis háromszögletű asztalkáját és a tigrisbőrt vívő szerzetes. Utána haladnak az utat megtisztító szerzetesek, egyikük a *bainjen* füstölővel, a másik a szenteltvizes kancsóval. Ők kétoldalt haladnak, középtű pedig a különféle áldozati tész-

⁵⁴ E sapka a hagyomány szerint Padmasambhava (*Lowon Badamfunai*, tib. *slob-dpon Pad-ma 'byung-gnas*) viselete volt.

tákat és magát a *sort* viszik a szerzetesek. Mellettük a két rendfelügyelő és a két trombitás (*bišgüürč*) halad, majd a *lowon* láma, a *sor* szertartás vezetője jön. A két *taxilč* fekete maszkban és *šašir*ban viszi a *sort*. Őket követi a két *baatar* ('hős') a két oldalon, közelükben pedig a varjú oson. A táncosok élén *Čoiĵoo* halad. Őt követik a *šanagok*, majd a maszkosok. A szerzetesek egy része különböző hangszereken játszva kíséri a menetet. Még az óriás trombitákat (*üixer büree*) is magukkal viszik, két-két szerzetes cipeli őket, egy harmadik fújja. Míg a menet el nem éri a *sor* elégetésének helyszínét, a szerzetesi menet kétszer is leáll: a *sort* elhelyezik asztalán és a felolvasás folytatódik. Végül a tűzhöz érkeve megállnak. A *lowon* áll legelől, mellette *Čoiĵoo*, két karját mellkasán keresztezve. A szertartáshoz szükséges áldozati tésztaát vivő szerzetesek a *lowon* mellett állnak. Egyikük ezüstkanocsót és kelyhet tart, az egyik áldozatfelelős pedig a *lowon* mellett állva a nyilat tartja, melyen Vajrapāni kis képe lóg.⁵⁵ A két rendfelügyelő és a két a táncterít rituális megtisztítását folyamatosan végző szerzetes kétoldalt áll, a két *duganč* pedig a tömeget tereli el a tűz mellől. A rangos lámák, az apát, a *corĵ* és a két cintányérozó előénekes szintén ott állnak. Körülöttük a maszkos táncosok és a *šanagok*.

A recitálás közbeni spirituális szertartást a *lowon* végzi. Jobb csuklója, mellyel a mudrákat mutatja, fekete rongydarabbal van átkötve, kezeiben csengő és vadzsra. A tüzet meggyújtják. A *lowon* először a *šawdag dorom* áldozati tésztaát dobja a tűz elé a földre, mely eddig a *sor* tálcaján állt. Ez az áldozat a helyszellemeknek (*lus*, tib. *klu*, szkr. *nāga*, 'a vizek szellemei') szól.

A két másik áldozati tésztaát a tűzbe fogják dobni. A recitált szöveg megfelelő részénél a *lowon* a tűzbe hajítja a hatalmas *sort*, mire a tűz, a rálocsolt benzin miatt is, fellángol, a benne elhelyezett petárdáknak köszönhetően pedig nagy durranások ijesztenek távolabb az összegyűlteket. A hívők így is próbálnak kitarítani és papírcetlikre írt kívánságaikat dobálják be a tűzbe, bár ez nem a szertartás része, így a rendfelügyelők próbálják is ezt megakadályozni. A *sor* fekete, háromszögletű alapját kipiszkálják az égő tűzből, majd a szerzetesek visszavonulnak a kolostorba, ugyanabban a sorrendben. A kolostor kapuja előtt megáll a menet és folytatódik a felolvasás. Itt a *šanagok* újra táncolnak, zenére. A *lowon* megint tantrikus kézmozdulatokat (*mudrā*) végez a fekete rongydarabbal, a vadzsrával és a csengővel, miközben jobb lábát a *sor* földre helyezett háromszögletű alapján tartja.

A kolostorba visszaérkezve a táncosok ismét elfoglalják helyüket a tánctéren, melyet háromszor még körbetáncolnak, majd a tánc véget ér. A befejező mozdulatokat az *ansol*, *daš*, *sodsol* és *molom yeröölök* dallamára végzik. Legelőször a főalakok, *Čoiĵoo* és *Jamundi* hagyják el a táncteret és térnek vissza a szentélybe. Minden táncos, mielőtt kilép a tánctérről és bemegy a szentélybe felgyorsítja táncleépéseit (*xurdan cesem/zesem*) a gyorsuló zenére, gyorsuló cintányérvütésekre. *Čoiĵoo* és *Jamundi* után *Gombo* és kísérete, majd *Gongor* és *Namsrai*, *Ĵamsran* és kísérete, azután *Šiwa* és *Maxe*, végül a *šanag* táncosok vonulnak vissza. A *šanagok* közül utoljára az *Argamba*, a *Serĵimba* és a *Čambon* hagyja el a táncteret. A mellékszereplők, mint *Xašin xaan*, a Fehér Öreg, az égtájak őrzői, a zenészek és a rangos szerzetesek mindannyian a táncosok után vonulnak vissza a szentélybe. Mire a híveket beengedik, mindenki ismét a padsorokban ül, lámaruhában.

⁵⁵ Ez a nyíl a *sor* mellé támasztva állt eddig az áldozatok asztalán, a *sor* részeként, de ezt nem égetik el.

ČOIĴOO DANRAG HÁLAADÓ ÁLDOZAT

A *cam* napjának záróeseménye a hálaadó áldozat, a *danrag* (ačlax taxil, tib. *gtang-rag*, szkr. *Subrahmaṇya*) ČoiĴoonak szóló formája, melyre az esti órákban kerül sor. Ez az áldozat a kiterjedt hálaadás típusába tartozik (*jaiw danrag* vagy *delgerex danrag*, tib. *rgyas-pa gtang-rag*).⁵⁶ A ČoiĴoo/ČoiĴil *danrag* (tib. *Chos-rgyal-gyi gtang-rag*) bemutatására évente kétszer kerül sor, s a *sor* bajelhárító szertartáshoz kötődik, melyre nyáron a *cam* tánc, télen pedig az utolsó hónap huszonkilencedik napja ad alkalmat, melynek *saxius* szertartásán ČoiĴoo a központi alak.

A szertartás során bemutatott, középén, a szentély bejáratánál külön asztalon elrendezett áldozat alapja a három fő *balin*: a piros, háromszögletű *deršig* (tib. 'dir-gsegs rgyan-gyi gtor-ma, 'ide érkező, díszes áldozati tészta'), a piros, háromszögletű, csúcsos *šatag* (tib. *sha-khrag dmar-gyi gtor-ma* vagy *max cusnii balin*, 'vörös hús-vér gtor-ma') és a kerek, fehér *jambuutiwiin šalsai* (tib. 'dzam-bu'i gling-gi zhal-zas/dzam-bu-ti-ba'i zhal-zas, 'Jambudvīpa étel'). Jobb oldalukon áll a kicsiny *šawdag dorom*, a helyszellemek fehér *balinja*, bal oldalon pedig három kehely: a *čang* (tib. *chang*, 'sör', áldozati alkohol), az *us* (tib. *chu*, 'víz') és a *nančid*, mely három különböző tantrikus italáldozat (Libatio).

Ezek előtt szintén egy sorban áll a *güš(a)* fű, melyet a *balinok* felszentelésénél használnak, a *manxag* vagy *manrag* (tib. *sman-khug* vagy *sman-rag*, 'gyógy-véráldozat') kelyhe, mely áldozati zsákocskába töltött áldozati javakat (gyógyfűvek, magvak, gyümölcsök és a kilenc drágakő) tartalmaz, a *jaĴad* (tib. *dza-khad/gad dpa'-po sman*, 'hősi sör nektár'), azaz gyógyírként adott alkohol egy rizst is tartalmazó kehelyben, a *serĴim* áldozati alkohol és a *čamar* (tib. *phye-mar*, 'vajjal kevert árpalisztból' készült kis kúpalakú fehér *balin*). A legelső sorban a kilenc kehelyből álló (négy vizet tartalmazó) áldozati sort, valamint füstölőpálcákat és egy hosszúkás füstölődedényt helyeznek el. Egy kisebb áldozati asztalon hagyományosan elrendezett, egészben főtt birkát, *airagot*, teát és egy hatalmas süteményestálat helyeznek el.

Amikor a szövegben a hálaadás megfelelő részéhez érnek, az áldozatokat egyenként felajánlják az istenségeknek, majd kiviszik és a szentély előtt felállított asztalokon a bentihez hasonló módon elrendezik. Ezután a szentélyben zajló szertartással párhuzamosan néhány szerzetes a kinti áldozatok mellett zenélni kezd. Ezt követően visszaviszik az áldozatokat a szentélybe, a birkát, a süteményt és az áldozati tésztákat szétosztják a szerzetesek között. A *šatag* (tib. *sha-khrag dmar-gyi gtor-ma*) áldozati tésztát a szertartás végeztével elégetik vagy eldobják. A szertartáson a továbbiakban a *Lamiin čodow* befejező részét olvassák az *ansol*-tól a felszentelés napján valamint a belső *cam* napjain történt felolvasással azonos módon.

ČOIĴOO XURAL

A *cam* szertartások záróeseménye a tánc napját követő napon tartott ČoiĴoo *xural*, melyet délután, az aznapi szertartás után tartanak.

56 A ČoiĴoo/ČoiĴil *danrag* elemeiben és elrendezésében megegyezik a *Lxam* tiszteletére bemutatott *jaiw danraggal*,

de a három fő áldozati sütemény mérete kisebb.

Az *Amarbayasgalant kolostor* (Selenge megye) és a *Daščoinxorlin kolostor* (Bulgan megye) *cam* tánca

A 2005-ben megfigyelt két vidéki tánc szabályai (*deg*, tib. *sgrigs*) a régi *Wangiin xüree cam* előírásait követik, mivel mind az *Amarbayasgalant*, mind a *Daščoinxorlin* kolostor lámái Danjan lámától tanulták a szertartási táncot, aki egykor a mai Bulgan megyeközponttól délre fekvő (*Daičin*) *Wangiin xüree* lámája volt.

Az *Amarbayasgalant* kolostorban a táncot 2001 óta tartják az utolsó nyári hónap 29. napján,⁵⁷ míg a *Daščoinxorlin* kolostorban 2000-től a középső őszi hónap 29. napján rendezik.⁵⁸ 2005-ben egyik kolostorban sem volt meditációs időszak, melyet csak a legelső előadás előtt tartottak, az ennek hibáit javító tűzáldozattal együtt. Bulganban 2001-ben és 2002-ben tartottak meditációt és tűzáldozatot.

Az *Amarbayasgalant* az egyik olyan kolostor, mely túlélte az 1930-as évek kolostorrombolását. A festői környezetű magányos kolostor tánca felidézti a régmúlt idők táncának hangulatát. A felkészülés a tánc előtt egy hónappal indul. Mivel a kolostorban mindössze húsz láma van, s közöttük is sok a gyerek, 2005-ben három táncos érkezett a Gandan kolostor *Düinxor dacan*jából (szintén a néhai Danjan tanítványai, köztük unokája), hogy a főbb szereplőket megjelenítse (*Camundi* és *Čambon*). E táncosok néhány nappal a tánc előtt érkeztek, hogy együtt gyakoroljanak. A szertartási szövegek recitálásában részt vett a *Düinxor dacan* előéneke, valamint a *bulgani Daščoinxorlin* kolostor előéneke és rendfenntartója. Mivel az *Amarbayasgalant* kolostornak csak néhány lámája van, elkerülhetetlen volt, hogy ifjú – tíz év körüli – novíciusok is szerepeljenek a táncban. Emiatt szerepeltek az ulánbátori *Düinxor dacan* szerzetesei is. Mivel a *bulgani* kolostor szerzetesi közössége mindössze tíz lámából áll, és csak az idősebbek képzettek ehhez megfelelően, itt a táncot csak részben élesztették fel: maszkos táncosok egyáltalán nem szerepelnek, s a külső táncot egyetlen láma, a *Čambon* adja elő. Itt az *Amarbayasgalant* és a *Düinxor dacan* lámái segítik a szertartást, ám a teljes tánc előadása így is lehetetlen.

A szertartások mindkét helyen az ulánbátori kolostorban megfigyeltekkel azonos módon zajlanak: a felszentelésre három nappal a külső tánc előtt kerül sor és a szintén három napos *jaxar* szertartások a belső táncokkal együtt két nappal a külső tánc napja előtt kezdődnek. Az események szintén megegyeznek: három belső és egy külső tánc, annak minden elemével (*lingka ewdex*, *caasan lingka šataax*, *sor jalax*, *Čoijoo danrag*). A *cam* utáni napon egyik vidéki helyszínen sem került sor *Čoijoo* szertartásra; a *cam* ceremónia a *Čoijoo danrag* hálaadással zárult a külső tánc estéjén.

Jelentős különbség a *Jüüin xüree Daščoilin*ban bemutatott tánchoz képest, hogy míg ott csak a *sor* vetették tűzbe, e két helyszínen a *jaxar* elégetésére is sor kerül minden évben.

A függöny mögött elhelyezett áldozatok tekintetében az *Amarbayasgalant* kolostorban csak *Čoijoo* két vizet tartalmazó áldozati sorát helyezték el. Az áldozatokat hasonló módon a trón előtt, a szentély közepére tették ki és függönyözték el. A *jaxar* és a *sor* szintén ide került, de a két háromszög formát formázó homokmandala, a *saxar* közepére. A *sor* kinézetre hasonló volt a *Daščoilin*ével, tetejét hasonlóképpen kék vadzsra díszítette. A *jaxar* palota, egy vasalapon nyugvó, koponyákkal és holttestfigurákkal teletűzdelt, beleket szimbolizáló kötelekkel átkötött kör

alakú építmény, egy fekete kendővel volt letakarva. A függöny mögül kilátszott ezek csúcsa, valamint a nyíl (*sum*). A függönyre vörösszemű emberfejek voltak festve (megegyezik az ulánbátori kolostorban is látott *noiton tolgoi*, 'nedves fejek' díszítéssel), a fejeket kitépett szívekből és tüdőkből álló mintázat kapcsolta össze. A *bulgani* kolostorban ezen áldozatokat a felszentelés napján az oltár bal oldalán helyezték el (itt ugyanis az oltár előtt nem áll rendelkezésre megfelelő nagyságú hely) és vonták köré a fekete függönyt.

A *soriin lam* szerepét a *da lam* ('nagy láma', adminisztratív rang) töltötte be az *Amarbayasalant*-ban és az apát *Bulgan*-ban. Mindkét helyen csak a külső tánc napján viselte a *soriin lam* a *güjüg* fejedőt (máshol a *cam* szertartássorozata ideje alatt végig viselik).

E kolostorok belső *cam* táncát mindennap a három fő feketekalapos (*Čambon*, *Argamba* és a *Dalčid* valamelyike adta elő. Táncuk tovább tartott mint a *Daščoiliné*. A táncos segítői piroszalagos *owoodoit*-ök viseltek, valamint aktívabban részt vettek a táncos segítségével. Az istenségek hívását két *šaširt* viselő segítő és a táncos maga végezte. A tánc kezdete előtt négyen kivonultak a szentélyből, a táncos és két kísérője, valamint a szentély bejárata előtt a hívást végző láma. Eközben a szentélyben a lámák felvették fejedőiket. Közülük ketten *šaširt* viselve a belső lámapadsorok két oldalán álltak. Amikor a táncos megérkezett, egy *owoodoit* viselő láma tartotta a füstölőt (*bainjen*). A táncos viselete megegyezett a *Daščoilin*-ban látottal, ám egy vadzsrával díszített piros pántot viselt nyakán, valamint csontékszereire függesztett csengettyűk hangja tette táncát még szebbé. A szentélybe lépve először egy sikollyal a táncos vért locsolt (*argam*) a függöny előtt egy kehelybe, melyet a *taxilč* tartott, majd megkapta tőle eszközeit. A két padosor között mutatta be táncát, a nehezebb mozdulatainál segítőire támaszkodva. Az istenségeket a két *šaširt* viselő szerzetes hívta csontkürttel (*ganlin*) és ötszínű selyemkendővel (*yandar*), előbbit bal, utóbbit jobb kezükben tartva. Az alkoholáldozatot (*serjim*) a táncos lassú, délceg mozdulatokkal adta elő lassú énekekre és a kehely tartalmát egy edénybe öntötte, majd saját eszközeivel táncolt tovább. Ez még háromszor ismétlődött. E négyszeres *serjim* áldozat a *Daščoilin* kolostor négyszeres *iiril* áldozatának felel meg.

A *lingka* fekete kendővel fedett fekete háromszögletű dobozát a *Daščoilin*-ban látottak szerint a vidéki kolostorokban is tigrisbőrön helyezték el. Elpusztítása itt is a tűz fegyverrel történt, ugyanabban a sorrendben, de a táncos nem csupán rádobta őket a *lingkára*, hanem vad döfő mozdulatokat végzett velük a *lingka* felé. Ezután háromszor egy magvakat tartalmazó fehér csészét köröztetett teste előtt csipőmagasságban, majd a magokat megköpdösve a *lingkára* szórta annak tartalmát és *nančidot* fröcskölt. Majd a baljában tartott kalapáccsal (*towa*) a jobbában tartott rituális tört ütögette gyors, szögeléshez hasonló mozdulatokkal. Ezután harsány zene mellett rituális törrel és kampóval elpusztította a *lingkát* és darabokra szelte a dobozban.⁵⁹

Az *Amarbayasalant*-ban a lámák a tánc előtti éjjelen a leendő tánctéren gyakoroltak és éjjel a kolostor tetejéről fújták az *üxer büreet*. Ezt *yansannak* hívják (tib. *dbyangs bzang?*, 'kellemes dal-lam'). A külső tánc napjának szertartása éjjel, maga a külső tánc 11 körül kezdődött. A kolostor

59 Érdekes összevetni a három tánc és szentély hangulatát. Míg az ulánbátori kolostor nagy jurtaszentélye mindhárom belső tánc alkalmával zsúfolásig telt hívekkel, addig az *Amarbayasalant* hatalmas csarnokában eloszlottak a kíváncsiskodók, az apró bulgani szentélyben pedig igen családias volt a hangulat,

mindent közelről, nyugalomban meg lehetett figyelni. A *Daščoilin* kolostort évről évre egyre jobban ellepik az érdeklődők, túristák is, az *Amarbayasalant* kolostor táncára is érkezik egy-két túristacsoport. A tánc és annak valódi lényege szempontjából azonban mindennek nincs jelentősége.

táncára a főkapu és az előtte álló védőfal (*yampai*) között kerül sor. A táncter *Daščoilinnal* azonos köreit hajnalban rajzolták fel. Felállították a sátrakat vagyis ponyvatetőket, valamint a tűzhe-lyet a papír *lingka* égetéséhez, valamint az *Amarbayasgalant*ban a védőfalra akasztották Čoijoo thangkáját. *Bulgan*ban a táncter vonalait hajnalban rajzolták fel. Az égtájörzők zászlóit mindkét helyen hívek tartották, mivel a táncoskon kívül nem állt rendelkezésre még 15 szerzetes. Az áldozatokat zenei kíséretben a *sorral* és *jaxarral* együtt a szentélyből kihozva a *sor* sátra alatt helyezték el.

Az *Amarbayasgalant* táncában a *Daščoilin* kolostorétól eltérő dallamokat és mozdulatokat tapasztalhatunk, valamint különbség van a szereplők számában és a megjelenített istenségekben, valamint táncterre érkezésük sorrendjében. Mindezen különbségek a két különböző hagyományból erednek. A külső tánc a *bulgani* kolostorban egyszereplős tánc. Az *Amarbayasgalant* kolostorban összesen 26 szereplő szerepelt: nem szerepelt *Gombo* négy kísérője, *Ĵamsran* két hitvese, sem a szarvas, sem a bika, azaz *Šiwa* és *Maxe* és mindössze 11 *šanag*, feketekalapos táncos volt. Feltűnt azonban *Lxam* istennő mint *Gombo* párja. *Xašin xaan* két gyermekével, valamint a Fehér Öreg itt is nevette a népet.

Az *Amarbayasgalant*ban két láma fújta a trombitákat (*bišgüür*) az újabb táncosok színre lépésekor, akik egyenként vagy párban jelentek meg. A két *Diirtoddagwa* után *Lxam* és *Gombo*, *Gongor* és *Namsrai*, *Ĵamsran*, a 2 *Ajar*, a Fehér Öreg, majd a Čambon és a tíz feketekalapos, végül *Jamundi* és Čoijoo mutatták be táncukat. Végül minden szereplő ismét visszatért és megkezdődött a körtánc.

Mindkét vidéki kolostorban kint is megismételte a Čambon belső táncát, majd végül a kaplácst kezébe vette, de nem ismételte meg a *lingka* elpusztítását, mely itt csak a belső *cam* táncok során történt meg, hanem csak a pányvára feszített papír *lingka* égetését végezte el a *Daščoilinnal* azonos módon. Ezalatt a rész alatt a többi istenség mozdulatlanul állt helyén, majd mindannyian elindultak a délen felállított *soriin owoo* tűzrakás felé, hogy tűzbe vessék a *jaxart* és a *sort*. A menetet Čoijoo vezette. A *jaxart* a tűz meggyújtása előtt hívek dobták a *soriin owooba* és vágták darabokra. A lámák a *sort*, *yüügüüt* és a nyilat egy asztalon helyezték el, míg a *soriin lam* szövegeket recitált, végül behajította a *sort* a tűzbe. A táncos(ok) itt újra táncba kezdtek, majd a *Daščoilinnal* leírt módon visszatértek a táncterre. Az *Amarbayasgalant*ban a Čambon legelől, a többi táncostól délre táncolt. Öt óra körül ért véget a tánc, az istenségek visszavonultak. A *bulgani Daščoinxorlin* kolostorban a külső tánc előtt a szentélyben mindenki számára láthatóan zajlott a *sor* és *jaxar* felszentelése, melyről a másik két kolostorban a népet kizárták. A külső táncot, a papír*lingka* égetését és a további táncot a Čambon adta elő.

A *cam* eseménysorozata mindkét kolostorban a hálaadó áldozat felajánlásával zárult.

Összegzés

A mongol buddhizmus felélesztésében a fizikai és szellemi felkészülést igénylő *cam* feltámasztása igen fontos lépés. Noha mind a három kolostor tánca a *jaxar camot* képviseli, előadásukban sajátosságok, laikus szemmel egymáshoz viszonyítva hiányosságok tapasztalhatóak. A *cam* azonban sokkal több mint látványos tánc, nagyobb hangsúly van magán a szertartáson, így tantrikus értelemben mindhárom kolostor előadása tökéletes. A *Daščoilin* kolostor előadása alatt az öreg *corj*, a *cam* egyik felélesztője magából kikelve bírálta az előadókat, amikor egyszer-

egyszer elrontottak valamit, így a tánc tökéletesítése máig tart. A kolostor tervezi a jövőben *jaxar* készítését is, valamint még több szereplő megjelenítését. 2007-ben pedig azért halasztották el a *cam* tánc megtartását egy hónappal későbbi időpontra, hogy több rangos lámájuk kiutazhasson Tibetbe a Tashilhunpo kolostorban a táncot megtekinteni, és magukat e téren továbbképezni ottani mesterek segítségével. A vidéki kolostorok tekintetében a felélesztő, Danjan láma a tánc betanításán kívül művészeti tudását is a *cam* fennmaradásának szentelve készítette el az *Amarbayasgalant* kolostor hatalmas *Čoijoo* maszkját és a *bulgani Daščoinxorlin* egyetlen, szépséges fekete kalapját. Tanítványai pedig továbbviszik a *cam* tőle elsajátított hagyományát. A Gandan kolostor *Düinxor dacanjan*ának lámái szintén tervezik a *cam* kolostorbeli felélesztését, így mesterük tanítása tovább él.

A vallásüldözés, sokévi elnyomás ellenére az öreg lámáknak sikerült az 1938 előtti hagyományokat megőrizni, a régi mesterektől kapott útmutatásokat az utókornak átadni és ezzel a sajátos mongol *cam* táncot megmenteni. Bármilyen nehéz is vált is a mongol buddhizmus helyzete napjainkban az öreg mesterek eltávozásával, ez a rendkívül összetett szertartás mégis tovább lett örökítve, és a jól képzett fiatal szerzetesek legalább e három helyszínen továbbra is be fogják tudni mutatni.

Hivatkozott művek jegyzéke:

- AGWAANXAWDAW (1838): Šašnii saxiusand dalain büjig cam xarailtiig todorxoilson tangarag tögsögčdiin jürxii tol' oršwoi. [Ngag-dbang mkhas-grub, bsTan-bsrung rgya-mtsho'i gar'-chams gsal-byed dam-ldan snying-gi me-long zhes bya-ba bzhu-gso], kézirat [A Tanvédőknek bemutatott Cam tánc előadásának magyarázata, a fogadalom tartóinak szívének tüköre címmel]
- AYAKO K. (1997): Mongol Ulsiin Ix Sarguul' „Mongoliin Xüree Camiig busad ornii camtai xari-cuulan sudalsn ni” [A mongol Cam és más országok Cam táncának összehasonlítása], a Mongol Állami Egyetemen (Ulánbátor) megvédett történelemtudományi Ph.D. disszertáció
- DAWAASÜREN, D. (2005), „Camiig öwöl č xaraidag bolno”, in: Bilgiin melmii (Ulánbátor, Gandan kolostor), No. 19/61., 2005 August, 5–6. [A Cam táncot télen is bemutatathatják]
- GANGAA, D. (2003): Xüree cam. Ulánbátor [A Xüree cam]
- NAIDAKOVA, V.C (1997): Buddiyskaya misteriya. Cam v Buryatii. Ulan-Ude
- NEBESKY-WOJKOVITZ, R. de (1976): Tibetan Religious Dances /Tibetan text and annotated translation of the chams yig/ Christopf von Furer-Haimendorf (ed.), Delhi
- NYAMBUU, X. (2002): Mongol xuwcasnii tüüx. Tüüx, ugsatnii jüin šinilgee, Ulánbátor [A mongol ruházkodás története. Történeti és néprajzi tanulmány.]
- POZDNEYEV, A. M. (1978): Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in late 19th-century Mongolia, szerk.: Krueger, J.R., The Mongolia Society, Bloomington
- XAWX, N. (ed.) (2002): Buddiin šašin, soyoliin tailbar toli 1–2, Ulánbátor [A buddhista vallás és kultúra magyarázó szótára]
- XÜRELBAATAR, L. (1999): Mongol cam. in: Mongoliin soyol, urlag sudlal, 74–87., Ulánbátor [A mongol cam tánc]
- YADAMSÜREN, Ü. (2005): Xaant Mongol ulsiin ix xüree cam, Ulánbátor [A Bogd xaan uralma alatti Mongólia fővárosának Cam tánca]

TÖVÁBBI IRODALOMJEGYZÉK A (MONGOL) CAM TÁNCRÓL

- BOUNAK, V., 'Un pays de l'Asie peu connu: le Tanna-Touva', *Internationales Archiv für Ethnographie* (Leiden), XXIX, 1928, (1–17.)
- CYBIKOV, G. C., *O central'nom Tibete*, 1909
- HASLUND-CHRISTENSEN, H., *Zajagan*, Berlin-Leipzig, 1939
- KOLMAŠ, J., *Tibetska pantomima*. *Novy Orient* No. 5. 1960
- KOZLOW, P. K., *Mongolei, Amdo und die tote Stadt Chara-Choto*, Berlin, 1925
- LABBÉ, P., *Chez les lamas de Sibérie*, Paris, 1909 (177–189.)
- LESSING, F. D., *Mongolen. Hirten, Priester und Dämonen*. Berlin, 1935
- MÄNCHEN-HELFEN, O., *Reise ins asiatische Tuwa*, Berlin, 1931
- POZDNEEV, A. M., *Mongolia and the Mongols*, Krueger, J.R. (ed.), SHAW, J.R. – PLANK, D. (transl.), Bloomington, Indiana University, 1971
- POZDNEEV A. M., *Religion and Ritual in Society: Lamaist Buddhism in late 19th-century Mongolia*. Krueger, J.R. (ed), *The Mongolia Society*. Bloomington, 1978
- ŠASTINA, N. P., *Cam*. *Hozjajstvo Mongoliii* No. 26, 1928
- ŠASTINA, N. P., *Religioznaja misterija "Cam" v monastyre Dzun-xure*. *Sovremennaja Mongolija* No. 3, 1935
- VLADIMIRCOV, B. Ja., *Tibetskoje teatral'noje predstavlenije*. *Vostok* No. 3, 1923